

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

4

2022

ročník 74

Cena 40 Kč

Ilustrace: Kristýna Plíhalová

SOUČASNÁ LITERATURA

- Člověk a moc – základní téma současné ruské literatury (S. Alexijevičová, L. Ulická, V. Sorokin, S. Lededěv, S. Filipenko)

KONCEPCE DIGITALIZACE

- Národní strategie
- Strategie v Moravské zemské knihovně, Krajské knihovně v Pardubicích a v Krajské knihovně Moravskoslezského kraje v Ostravě

Rozhovor s předsedou SKIP ČR Romanem Giebischem

Kronika

- 80 let J. Okrouhlíkové
- Poslední sbohem pro K. Sosnu
- Za J. Nejezchlebovou

Knihovny v novém

- Knihovní centrum U Vokolků v Pardubicích

Příloha „Děckaři děckařům“
(první stupeň základních škol –
Moderní pohádky)

Kostka osudu s. P3
Kostka osudu – prostředí
 Autorka: Pavlína Lišovská

Zajímavé interiéry s. P2
 ↑ Děti využívající „maminkovské židličky“
 v Městské knihovně Tábor
 Foto: fotoarchiv MěK Tábor

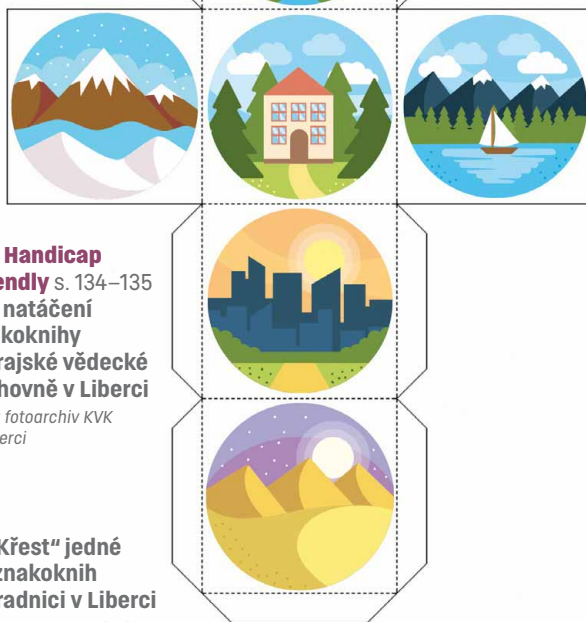
Být Handicap Friendly s. 134–135
 ← Z natáčení
 znakoknihy
 v Krajské vědecké
 knihovně v Liberci
 Foto: fotoarchiv KVK
 v Liberci

← „Křest“ jedné
 ze znakoknih
 na radnici v Liberci
 Foto: archiv statutárního
 města Liberec

Obecní knihovna Pavlovice u Přerova s. 148–149
 ↑ Knížka pro prvňáčka – tvoření v knihovně

↑ Soutěž čtenářského klubu
 Foto: Marie Henslová

- Téma – Koncept digitalizace**
- 123** Vytvoření národní strategie digitalizace knihovnických fondů | Michaela Bežová
- 126** Priority digitalizace v Moravské zemské knihovně | Petr Žabička
- 129** Strategie digitalizace Krajské knihovny v Pardubicích | Barbora Horáková
- 131** Původní koncepce a nová strategie digitalizace v Moravskoslezském kraji na léta 2022–2031 | Aleš Drahotušský
- 134** Přístupnost knihoven Být Handicap Friendly (rozhovor s Blankou Konvalinkovou) | Zlata Houšková
- 136** Ustojí Koncepce rozvoje knihoven mávnutí křídla černé labutě? | Lenka Hanzlíková
- 137** Rozhovor s předsedou SKIP ČR Mgr. Romanem Giebischem, Ph.D.
- 139** Velkým problémem je změna myšlení knihovníků | Jaroslav Císar
- P1** Příloha Děckaři děckařům
- 139** Moderní pohádky jako zdroj proměny pohádkového světa | Pavlína Lišovská
- P1** Top 5 pohádkových knih pro děti prvního stupně základních škol | Helena Chábová

- P2** Pomůcky pro aktivity | Pavlína Lišovská
- P2** Zajímavé interiéry | Pavlína Lišovská
- P3** Kostka osudu | Pavlína Lišovská
- P4** Neobyčejná dobrodružství deseti ponožek – metodika | Pavlína Lišovská
- Kronika**
- 141** Poslední sborem pro PhDr. Karla Sosnu | Ivana Laiblová Kadlecová
- 142** Za Janou Nejezchlebovou | Monika Kratochvílová
- 144** Jak jsem potkal Járu Okrouhlikovou | Jaroslav Kostecký
- 145** Mediální vzdělávání v knihovnách Posilovat odolnost vůči dezinformacím – 2. část | Lucie Tomanová; Tereza Lišková
- Knihovny v malých obcích**
- 148** Obecní knihovna Pavlovice u Přerova | Marie Henslová
- 149** Recenze Standard pro postupy rekonstrukce knihoven | Marie Šedá
- 151** Knihovni centrum U Vokolků | Radomíra Kodetová
- 154** Současná literatura Člověk a moc – základní téma současné ruské literatury | Libor Dvořák
- 159** Ze světa | Roman Giebisch
- 160** Literární výročí Květen | Milan Valden

CONTENTS

- Topic – Digitization plans**
- 123** Creation of a national digitization strategy for library collections | Michaela Bežová
- 126** Digitization priorities at the Moravian Library | Petr Žabička
- 129** Digitization strategy at the Pardubice Regional Library | Barbora Horáková
- 131** Original plan and new strategy for digitization in the Moravian-Silesian region, 2022–2031 | Aleš Drahotušský
- 134** Library accessibility Being Handicap Friendly (interview with Blanka Konvalinková) | Zlata Houšková
- 136** Planning materials Can the Libraries Development Plan survive a black swan's flapping wings? | Lenka Hanzlíková
- 137** Interview with the Association of Library and Information Professionals President Roman Giebisch
- 137** Changing the mindset of librarians is a big problem | Jaroslav Císar
- 139** Child specialists to child specialists – supplement
- 139** Modern fairy tales as a source of change in the fairy-tale world | Pavlína Lišovská
- P1** Top five fairy-tale books for first-level primary schoolchildren | Helena Chábová
- P2** Aids for activities. Interesting interiors | Pavlína Lišovská
- P3** Dice of fate | Pavlína Lišovská
- P4** The unusual adventure of ten socks – methodology | Pavlína Lišovská
- Chronicle**
- 141** Last goodbye to Karel Sosna | Ivana Laiblová Kadlecová
- 142** Remembering Jana Nejezchlebová | Monika Kratochvílová
- 144** How I met Jára Okrouhliková | Jaroslav Kostecký
- 145** Media training at libraries Bolstering resistance to disinformation – Part 2 | Lucie Tomanová; Tereza Lišková
- Libraries in small municipalities**
- 148** Pavlovice u Přerova Municipal Library | Marie Henslová
- Reviews**
- 149** Standard for library reconstruction procedures | Marie Šedá
- Libraries afresh**
- 151** U Vokolků Library Centre | Radomíra Kodetová
- Contemporary literature**
- 154** Man and power – a key topic in contemporary Russian literature | Libor Dvořák
- 159** From the World | Roman Giebisch
- 160** Literary anniversaries May | Milan Valden

INHALT

- Thema – Digitalisierungskonzept**
- 123** Erstellung der neuen nationalen Strategie zur Digitalisierung von Bibliotheksbeständen | Michaela Bežová
- 126** Schwerpunkte der Digitalisierung in der Mährischen Landesbibliothek | Petr Žabička
- 129** Digitalisierungsstrategie der Regionalbibliothek in Pardubice | Barbora Horáková
- 131** Das ursprüngliche Konzept und die neue Strategie der Digitalisierung in der Mährisch-schlesischen Region für die Jahre 2022–2031 | Aleš Drahotušský
- Barrierefreiheit in Bibliotheken**
- 134** Handicap Friendly zu sein (Interview mit Blanka Konvalinková) | Zlata Houšková
- Konzeptionelle Materialien**
- 136** Hält das Konzept der Bibliotheksentwicklung den Flügelschlag des schwarzen Schwans aus? | Lenka Hanzlíková
- Interview mit dem Vorsitzenden von SKIP ČR Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.**
- 137** Ein großes Problem ist ein Umdenken der Bibliothekare | Jaroslav Císar
- Beilage Kinderbibliothekare für Kinderbibliothekare**
- 139** Moderne Märchen als die Quelle der Märchenweltstransformation | Pavlína Lišovská
- P1** Top 5 Märchenbücher für Grundschulkindern | Helena Chábová
- P2** Hilfsmittel für Aktivitäten. Interessante Interieurs | Pavlína Lišovská
- P3** Schicksalswürfel | Pavlína Lišovská
- P4** Außergewöhnliche Abenteuer von zehn Socken – Methodik | Pavlína Lišovská
- Chronik**
- 141** Abschied von PhDr. Karel Sosna | Ivana Laiblová Kadlecová
- 142** Zu Jana Nejezchlebová | Monika Kratochvílová
- 144** Wie traf ich Jára Okrouhliková | Jaroslav Kostecký
- 145** Medienerziehung in Bibliotheken Wie kann man Widerstandsfähigkeit gegen Fehlinformationen stärken – Teil 2 | Lucie Tomanová; Tereza Lišková
- Bibliotheken in kleinen Dörfern**
- 148** Stadtbibliothek in Pavlovice bei Přerov | Marie Henslová
- Rezension**
- 149** Standard für Bibliotheksrekonstruktionsverfahren | Marie Šedá
- Bibliotheken im neuen Mantel**
- 151** Bibliothekszentrum „U Vokolků“ | Radomíra Kodetová
- Gegenwartsliteratur**
- 154** Mensch und Macht – ein Grundthema der russischen Gegenwartsliteratur | Libor Dvořák
- 159** Aus der Welt | Roman Giebisch
- 160** Literarische Jahrestage Mai | Milan Valden

OD REDAKČNÍHO STOLU

Milé čtenářky, milí čtenáři, tak mám doma ukrajinské hosty. Na neurčito a dost nečekaně. Obdobně jsme nečekali, že budeme tak aktuální, když do rubriky *Současná literatura* zařadíme tu ruskou zrovna v dubnu. V podtitulu článku se uvádí, že vztah člověka a moci je základním tématem této literatury, a při čtení citace z úvahy Borise Akunina (s. 158) v souvislosti se současným děním na Ukrajině zamrazí. Každý měsíc na webu necháváme jeden článek volně přístupný i pro ty, kteří nemají časopis předplacený. Někdy váháme který, tentokrát bude volba jasná, určitě tento. Neméně aktuální je druhá část příspěvku o mediálním vzdělávání, věnovaná potřebě zvyšovat odolnost proti dezinformacím, z pera pracovníků Nadace OSF, která s dříve zmíněným článkem v mnohém koresponduje. Dočtete se o šíření dezinformací působících na emoce, vyvolávajících hněv, strach, které vypínají kritické myšlení, i o tom, jak se tomuto tlaku bránit (možná tentokrát mimořádně uvolníme články dva?).

Bořit a ničit se dá snadno. Něco vytvářet, pečovat o to a uchovávat, to už je něco zcela jiného. K uchování a zpřístupnění dokumentů máme v knihovnictví digitalizaci. Jak si stojíme, co je hotovo, co plánují hlavní čeští aktéři NK ČR a MZK, jak jsou na tom v regionech, tentokrát zastoupených severní Moravou a Pardubickým krajem, se dočtete v tématu dubnového čísla. I zpřístupňování knihoven pro lidi s hendikepem je piplačka, to v Krajské vědecké knihovně v Liberci, která se prokazuje certifikátem „Handicap Friendly“, dobře vědí. Že se daří to, co jinde ještě ne tolik – systematicky a promyšleně pracovat s neslyšícími – se dozvíte z rozhovoru s emeritní ředitelkou knihovny Blankou Konvalinkovou.

Ještě nedávno jsem netušila, že slovní spojení „mávnutí křídél černé labutě“ v teorii Nassima Taleba se týká situací, kdy neočekávané a nepředvídatelné události významně ovlivní společnost i životy lidí. Co s dlouhodobými výhledy, například s aktuální *Koncepcí rozvoje knihoven v ČR*, když nám ta černá křídla mávají nad hlavou? Toho se dotkne jak článek o semináři CASLIN v Blansku v září 2021, tak rozhovor s předsedou SKIP a pravidelným přispěvatelem do časopisu *Čtenář* Romanem Giebischem.

No a středová příloha? Tentokrát pro děti mladšího školního věku, o moderních pohádkách. Včetně metodických pomůcek pro práci v knihovnách, kde nechybí ani „kostky osudu“.

Ať nám na kostkách osudu padají a plní se samé naděje předpovědi, přeji za redakci vám – čtenářům *Čtenáře*, svým hostům i všem jim podobným.

PAVLA VLKOVÁ

čtenář MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

4 | 2022 | ročník 74

Středočeský kraj

Vydává:

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)
Šéfredaktor: PhDr. Jaroslav Císař
Redaktorka: PhDr. Pavla Vlková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávkový na předplatné):

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641,
272 01 Kladno
tel.: 312 813 154
e-mail: ctenar@svkkl.cz (Jaroslav Císař)
e-mail: ctenar.vlkova@svkkl.cz (Pavla Vlková)

Redakční rada: PhDr. Radek Liška (předseda),
Mgr. Michaela Dombrovská, Ph.D.,
Mgr. Lenka Dostálová, Mgr. Svatomíra Fojtová,
Mgr. Zlata Houšková, Mgr. Veronika Hyblerová
Trachtová, Mgr. Martina Košanová,
Mgr. Lucie Macháčková, Mgr. Petra Miturová,
PhDr. Marie Otavová, PhDr. Vít Richter,
PhDr. Renáta Salátová

Tisk: Calamarus, s. r. o., Pod Táborem 54/10,
199 00 Praha 9

Distribuce:

Rozesílání časopisu zajišťuje
SEND Předplatné, spol. s r. o., Ve Žlíbku 1800/77,
hala A3, 193 00 Praha 9 - Horní Počernice,
tel.: 602 514 779, e-mail: martin@send.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s. –
drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.;
SUWECO CZ, spol. s r. o.
Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994
ze dne 20. 6. 1994.
Podávání novinových zásilek bylo povoleno
Českou poštou s. p. OZSeč Ústí nad Labem
dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98.
Cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 460 Kč
(dvojčíslu 60 Kč).

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana,
L. K. Permanent, spol. s r. o., pošt. schránka 4,
834 14 Bratislava 34, tel.: 00421-02 49 111 203,
e-mail: herslova@lkpermanent.sk
Cena jednoho čísla 2 €, roční předplatné 22,67 €
(dvojčíslu 2,67 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR
Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo
zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 12. 4. 2021.

Číslo vyšlo 19. 4. 2021.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Téma

Koncepce digitalizace

Vytvoření národní strategie digitalizace knihovných fondů

Koncepce rozvoje knihoven na léta 2021–2027¹ přímo navazuje na stejnojmenný dokument z let 2017–2020. Zabývá se nejen rozvojem systému knihoven v České republice, ale také jeho propojením s širším konceptem cílů a priorit pro rozvoj České republiky do roku 2030, jak jej definuje dokument s názvem *Strategický rámec České republiky 2030*². Digitalizace knihovných fondů se v České republice systematicky podporuje již více než dvě desetiletí, a proto není překvapením, že některé z úkolů Koncepce směřují i do této oblasti knihovnické činnosti.

Nová koncepce rozvoje knihoven se skládá ze tří základních pilířů: (I) Knihovny jako pilíře občanské společnosti a přirozená centra komunit, (II) Knihovny jako vzdělávací a vzdělanost podporující instituce a (III) Knihovny jako správci kulturního a znalostního bohatství. V rámci těchto tří částí byly nadefinovány strategické a specifické cíle, na něž byly navázány konkrétní úkoly tak, aby došlo k jejich dosažení v rozmezí let 2021–2027. Mezi některými z úkolů Koncepce směřujícími do oblasti digitalizace můžeme jmenovat například rozšíření digitalizace na ne běžně zpracovávané typy dokumentů (například hudebniny, plakáty, pohlednice nebo zvukové dokumenty), zřízení metodického centra pro digitální dokumenty při Národní knihovně České republiky (NK ČR) nebo zajištění provozu a rozvoje nástrojů jako Registr digitalizace, Resolver URN:NBN a Komplexní validátor NDK a jejich napojení na další systémy. Jedním z úkolů je také vytvoření národní strategie digitalizace knihovných fondů, jejíž zveřejnění bylo naplánováno na první roky platnosti Koncepce.

Sepsáním národní strategie digitalizace knihovných fondů byla pověřena NK ČR, konkrétně Odbor správy fondů, který rovněž stojí za sestavením strategie digitalizace novodobých knihovných fondů v knihovně.³ V rámci připomínkového řízení se k tomuto dokumentu budou posléze vyjadřovat členové komise III. pilíře Koncepce a následně dojde k jejímu zveřejnění.

Národní strategie digitalizace knihovných fondů se nezabývá celým procesem digitalizace. Neřeší skenování, postprocessing, nakládání s daty atd. Zaměřuje se na problematiku výběru dokumentů k digitalizaci v návaznosti na jejich typ a na charakter instituce, která má digitalizaci provádět. Jednotlivé části dokumentu se věnují typologii knihoven a dokumentů v souvislosti s digitalizací, popisu stavu digitalizace fondů v systému knihoven a těch pamětových institucí, které knihovní fondy uchovávají a digitalizaci se věnují, a v neposlední řadě možnostem spolupráce mezi jednotlivými institucemi při digitalizaci.

V rámci národní strategie digitalizace knihovných fondů není členění jednotlivých typů knihoven rozděleno podle knihovního zákona, nýbrž podle toho, zda mají knihovny potenciál se zapojit do digitalizace knihovných fondů v České republice. Toto dělení je následovné:

- veřejné knihovny – NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně (MZK);
- veřejné knihovny – krajské knihovny, zřízené příslušným orgánem kraje;

¹ Dostupná zde: <https://www.nkp.cz/ipk/ipk/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027>.

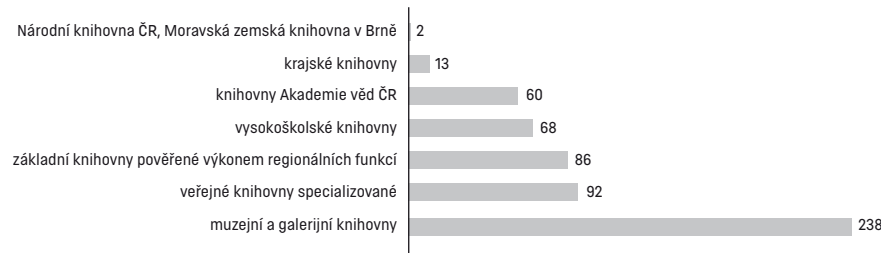
² Dostupný zde: <https://www.cr2030.cz/strategie/>.

³ Strategie digitalizace byla zveřejněna v červenci 2021 a je aktuálně platná do konce roku 2023. Dostupná zde: https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/StrategieDigitalizaceNovodobychDokNK_20212023_final.pdf.

- veřejné knihovny – základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí;
- specializované knihovny umístěné ve veřejných objektech;
- knihovny Akademie věd ČR;
- vysokoškolské knihovny;
- knihovny muzeí a galerií;
- archivní knihovny.

Graf 1

Počet knihoven v letech 2019–2020⁴

Pokud jde o definování jednotlivých typů dokumentů, ty byly pro potřeby národní strategie digitalizace knihovních fondů rozděleny podle členění České národní bibliografie (ČNB) následujícím způsobem:

- knihy (kódování v knihovním systému BK);
- pokračující zdroje (SE);
- grafika (GP);
- hudebniny (MuP);
- zvukové záznamy (AM);
- kartografické dokumenty (MaP)
- videodokumenty (VM).

Číslo ČNB se přiděluje i elektronickým dokumentům (EZ), ty však byly ze strategie vyřazeny vzhledem k tomu, že mají elektronickou podobu již od svého vzniku. Důvodem tohoto dělení v rámci národní strategie je ten, že ČNB je jedním z hlavních ukazatelů pro určování bohemikálních dokumentů, které je potřeba zdigitalizovat.

Z hlediska cíle digitalizace knihovních fondů v České republice v případě novodobých fondů by mělo v ideálním případě dojít ke zpracování národní produkce a bohemikálních dokumentů v tom nejširším smyslu. Tyto dokumenty by měly mít přidělen unikátní identifikátor v podobě čísla ČNB, byť by se při digitalizaci nemělo zapomínat i na dokumenty, kterým toto číslo být přiděleno nemůže (například nepublikované vysokoškolské a habilitační práce, výroční zprávy institucí a škol, katalogy a programy veletrhů a festivalů, katalogy aukcí a výstav apod.). U historických dokumentů, kam se řadí rukopisy, staré tisky, inkunábule, historické mapy, listiny, atlasy, popřípadě jiné typy dokumentů, se situace může lišit, neboť titulům vydaným do roku 1800 se čísla ČNB nepřidělují a každý exemplář může být v případě digitalizace brán jako originál vzhledem k případným vpiskům, provenienčním a jiným znakům, které jednotlivé exempláře od sebe odlišují a činí je tak unikátními.

Digitalizace knihovních fondů se v současné době orientuje především na novodobé dokumenty, byť v rámci interních pracovišť se digitalizují i dokumenty historické. Národní strategie

⁴ Podle statistik Knihovnického institutu NK ČR (krajské knihovny, specializované knihovny ve veřejných objektech, knihovny Akademie věd, muzejní a galerijní knihovny, knihovny vysokých škol) a archivní sítě v ČR (archivní knihovny) z roku 2020 a Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí) z roku 2019.

Jaké knihovní fondy v NK ČR jsou pro digitalizaci k dispozici?

Skládají se z fondů:

- **Národní konzervační fond** – uložen v Centrálním depozitáři Hostivař (CDH). Digitalizuje se pouze tehdy, když svazek není k dispozici v jiné knihovně po celé ČR
- **Univerzální knihovní fond** – uložen v Klementinu/CDH. Obsahuje například poškozené fondy. Digitalizuje se běžně
- **Fond 19. století** – uložen v CDH. Digitalizuje se běžně, ale vzhledem ke konzervační povaze nemůže být mimo skladovací prostor dlouhou dobu
- **Konzervační fondy Hostivař** – uložen v CDH. Viz výše
- **Rezervní fond** – uložen v externím depozitáři v Neratovicích. Digitalizuje se běžně
- **Specializované fondy** – Hudobní oddělení, Oddělení rukopisů a stražských tisků, Slovanská knihovna – uloženy v Klementinu/CDH. Digitalizují se běžně dle kapacit
- **Příruční knihovny studoven** – uloženy v Klementinu. Prozatím se nedigitalizují
- **Sklad mikrofilmů** – uložen v Klementinu/CDH. Digitalizuje se pouze, pokud není vhodný fyzický svazek/je poškozený

digitalizace knihovních fondů tento stav reflektuje, včetně popisu jednotlivých interních digitalizačních pracovišť knihoven a ostatních paměťových institucí. V tomto dokumentu se tak objevují pracoviště NK ČR, MZK, jednotlivých krajských digitalizačních knihoven, Knihovny Akademie věd ČR a specializovaných veřejných knihoven, jež jsou největšími producenty digitalizovaných dokumentů v České republice. Pozornost je rovněž věnována Registru digitalizace, který je základním nástrojem pro evidenci digitalizovaných dokumentů a měl by mimo jiné zabránit duplicitní digitalizaci v jednotlivých institucích.

Národní strategie digitalizace rovněž navrhuje, jak by měl vypadat výběr titulů na digitalizaci v různých typech knihoven a paměťových institucí. NK ČR by se měla zaměřit především na národní produkci, která má význam pro celé území České republiky, respektive historické české země. Krajské knihovny by měly zpracovávat hlavně tituly, které jsou významné a důležité pro daný region. To samé platí i pro specializované knihovny, jež by se měly zaměřit především na oborové tituly.

Z hlediska spolupráce mezi jednotlivými knihovnami by se NK ČR i krajské knihovny při digitalizaci mohly opřít o bohaté fondy galerijních a muzejních knihoven, případně knihoven, které jsou zřízené při archivech, a tím navázat dlouhodobou spolupráci. Tu by archivní, galerijní a muzejní knihovny uvítaly, jak napovídají i výsledky dotazníkového šetření z léta 2021, které bylo zaměřeno právě na digitalizaci v těchto paměťových institucích.⁵

Při přípravě národní strategie byla využita data z Registru digitalizace, Registru Kramerů, ze seminářů ke krajské digitalizaci, jež se konají každoročně pod hlavičkou MZK; k dispozici byl rovněž dotazník k digitalizaci na vysokých školách a v muzejních, galerijních a archivních knihovnách. Inspirující byly rovněž náměty jednotlivých knihovníků a pracovníků v paměťových institucích, které byly sbírány v průběhu roku 2021, kdy byla nejčastěji skloňována spolupráce, důraz na pečlivý výběr dokumentů pro digitalizaci a následné propojení a zpřístupnění digitálních dokumentů.

MICHAELA BEŽOVÁ | Michaela.Bezova@nkp.cz

⁵ Více o výsledcích v prezentaci s názvem *Digitalizace knihovních fondů v archivních, muzejních a galerijních knihovnách – výsledky dotazníkového šetření* (M. Bežová) na konferenci *Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě*, konající se 30. 11.–1. 12. 2021. Prezentace je dostupná zde: https://www.skipcr.cz/sites/default/files/documents/2021-12/15_Bezova_2021.pdf.

Priority digitalizace v Moravské zemské knihovně

Moravská zemská knihovna (MZK) začala s digitalizací v malém rozsahu již před rokem 2000. Příspěvek popisuje vývoj tohoto uchovávání dokumentů do současnosti a jeho možnosti v budoucnu.

V začátcích digitalizace u nás se jednalo zejména o digitalizaci nejvýznamnějších rukopisů dodavatelskou formou, obvykle s podporou VISK 6. Takto pořízené digitalizáty byly následně zpřístupněny prostřednictvím Manuscriptoria. V oblasti novodobých fondů bylo v této době prioritou mikrofilmování nejžádanějších titulů novin na vlastním pracovišti, k němuž se postupně přidávaly i aktivity digitalizační, zahájené digitalizací mikrofilmů *Lidových novin*, realizované dodavatelsky s podporou VISK 7. Od roku 2007 byly výsledky procesu digitalizace spolu s periodiky replikovanými z jiných knihoven zpřístupňovány v systému Kramerius 3. Ve stejné době MZK díky mezinárodnímu projektu EuropeanaTravel a VISK zdigitalizovala i své mapové a grafické sbírky, k čemuž už částečně využila digitalizační pracoviště, vznikající transformací pracoviště mikrofilmovacího.

PROJEKT NÁRODNÍ DIGITÁLNÍ KNIHOVNY

Tyto aktivity následně vyústily do spolupráce s Národní knihovnou ČR (NK ČR) na přípravě a realizaci projektu *Vytvoření Národní digitální knihovny* (NDK). Klíčovou vizí bylo udělat první krok na cestě k úplné digitalizaci našeho kulturního dědictví. V této době se odhadovalo, že v rámci projektu NDK dojde ke zvýšení poměru digitalizovaných stran bohemikálních dokumentů z přibližně dvou na deset procent jejich celkového množství. Tohoto cíle se přes všechny peripetie podařilo dosáhnout. Špičkový výkon digitalizačních pracovišť v době realizace projektu dosahoval až šest milionů stran ročně v NK ČR i v MZK s jediným cílem: dodržet indikátory projektu.

Takto obrovský výkon však s sebou nesl skryté úskalí: dosáhlo se ho na úkor cíleného obsahového výběru dokumentů. Ačkoli MZK disponuje řadou skenerů různých typů včetně několika skenerů automatických, důležitou roli hrála vždy tzv. destruktivní digitalizace, tedy proces využívající svazky vyřazované ze soukromých i veřejných knihoven, které byly určeny do sběru. Takto získaným svazkům jsou odříznuty hřbety a v podobě sady volných listů se skenují na rychlých dokumentových skenerech. Teprve po naskenování se tyto svazky likvidují.

Vedlejším efektem této aktivity bylo doplnění knihovních fondů o dokumenty, které v nich chyběly (např. z důvodu neobdržení povinných výtisků nebo jako náhrada za poškozené či ztracené svazky). Destruktivní digitalizace je dodnes nejsnadnější a nejlevnější cestou k naplňování původní vize úplné digitalizace bohemikální produkce. Jako průvodní efekt navíc zajišťuje ochranu svazků uložených ve fondu knihovny, které nejsou díky destruktivní digitalizaci zatěžovány skenováním ani nadměrným půjčováním. Zároveň se po deseti letech digitalizace dá říci, že již byla digitalizována většina knih, které v minulosti vycházely ve velkých nákladech, a byly tak ve své době známými významnými částmi čtenářů.

AKTUALIZACE STRATEGIE DIGITALIZACE

Mimo digitalizace běžných knihovních fondů se MZK zabývá i digitalizací zvukových dokumentů a do digitální podoby převedla i svou sbírku videopořadů na kazetách VHS. Za důležitou se pova-

žuje i ochranu elektronických dokumentů na pevných nosičích, pro jejichž ochranu vyvinula systém CDArcha.

Na základě těchto zkušeností připravuje MZK aktualizaci své strategie digitalizace, která při stanovování priorit zohledňuje jak potřeby knihovny a jejích uživatelů, tak obecné priority stanovené v národní strategii digitalizace, kterou v současnosti dokončuje NK ČR.

V rovině organizační je pro MZK i nadále prioritou úzká spolupráce s NK ČR, se kterou MZK sdílí digitalizační linku. Přestože má toto řešení i svá rizika, jak jsme se mohli přesvědčit při loňském ransomwarovém útoku na Národní knihovnu, který na půl roku výrazně zbrzdil digitalizaci v obou knihovnách, považujeme tuto spolupráci za nejvhodnější dlouhodobě udržitelné řešení digitalizace. Věříme, že se v budoucnu podaří najít způsob, jak do digitalizační linky NDK zapojit i další instituce podobně, jako je tomu například v procesu sdílené katalogizace. MZK se však neuzavírá ani spolupráci s dalšími institucemi, což dokládá i současná spolupráce s Muzeem umění v Olomouci na digitalizaci vybraných sbírek historických fondů, zejména pak hudebnin a grafik z fondů kroměřížské arcibiskupské zámecké knihovny.

Se spoluprací souvisí i hledisko ekonomické. Sdílení technických prostředků sice přináší samo o sobě úspory, současná digitalizační linka NDK je však již technicky zastaralá, protože vznikala před deseti lety a přes dílčí úpravy s sebou nese značný technologický dluh, který se projevil mimo jiné i při časové i finančně náročné obnově jejího provozu. Ve své současné podobě však linka neumožňuje další navýšení produktivity práce. Ba právě naopak: s rostoucím zastoupením periodik a dalších na zpracování náročných dokumentů při nezměněném personálním obsazení a zachování kvality celková produkce digitalizační linky klesá.

Tomuto problému se dá čelit jedinečně technologickou změnou. V posledním desetiletí došlo k výraznému rozvoji technologií strojového učení. Nasazení těchto technologií do digitalizačních procesů by již v blízké budoucnosti mohlo přinést výraznou redukci manuálních kroků v procesech digitalizace. Již dnes jsou k dispozici velmi efektivní nástroje pro automatický ořez a vyrovnání naskenovaného obrazu. Je nutné zmínit i OCR systém PERO, který s pomocí technologií strojového učení dokáže velmi kvalitně rozpoznat a do textu převést rukopisné písmo, a to včetně kurentu, různé druhy tištěného písma včetně fraktury nebo i velmi nekvalitní skeny jiných tištěných předloh. I řada dalších kroků při zpracování digitalizátů je dnes již řešitelná pomocí systémů strojového učení, čímž se otevírá možnost značného zefektivnění celého procesu digitalizace. MZK považuje zavedení systémů strojového učení do procesů digitalizační linky za jednu z nejdůležitějších aktuálních priorit, protože jen tak bude možné výrazně zvýšit produktivitu práce při zachování potřebné kvality. Samozřejmě se rozumí, že tak jako doposud musí i nadále docházet k postupné výměně nebo rekonstrukcím samotných skenerů.

Roční přírůstek nových digitálních dokumentů bohemikální produkce je v současnosti stále ještě vyšší než kombinovaná kapacita digitalizačních linek českých knihoven, což se nezmění přinejmenším do doby zavedení nových softwarových nástrojů a zavedení povinného elektronického výtisku. I pak ale bude trvat několik desítek let, než bude možné prohlásit, že digitalizace bohemikálních fondů knihoven byla dokončena. Tím by byla naplněna vize, která dala základ projektu NDK a která je i jádrem připravované národní strategie digitalizace. Do budoucna proto i nadále zůstane pro hodnocení přínosu digitalizace klíčovým kritériem odpovědný výběr dokumentů k digitalizaci.

KONZERVAČNÍ POVINNOST

MZK jako depozitní knihovna s celonárodním výtiskem má ke svému fondu konzervační povinnost, proto je jedním z hlavních kritérií výběru fyzický stav dokumentu, který jde obvykle ruku v ruce s tím, jaký je o něj zájem. V případě periodik MZK postupuje výběr systematicky podle seznamu titulů, který byl sestaven před deseti lety. Periodika se digitalizují vždy v úplnosti s výjimkou případů, kdy knihovna zvenčí obdrží kompletní ročníky některého z žádaných periodik a může je digitalizovat destruktivní metodou. Na rozdíl od historických dokumentů, kde

převažuje kritérium ochrany, je u novodobých monografií kladen větší důraz na kritérium žádání. Nejde jen o výběr podle zájmu uživatelů o tištěné předlohy, ale nově i o to, zda je daný dokument možné zpřístupnit uživatelům online prostřednictvím jeho zapsání na Seznam děl nedostupných na trhu.

Ostatní druhy dokumentů se digitalizují podle obdobných kritérií; u map a grafik na samostatných listech například dominuje hledisko ochrany fondu (s velkými formáty se nemanipuluje snadno a hrozí jejich poškození, proto je výhodnější je digitalizovat a fyzicky nepůjčovat). K těmto kritériím se následně připojují požadavky vzešlé z projektů, na jejichž řešení se MZK podílí, ať už jde o mezinárodní projekty *EoD Open* a *Nahráno – otevřeno*, nebo projekty na národní úrovni (*Humanitní vědy dokořán* a další).

Požadavky na digitalizaci mohou vzejít nejen z různých útvarů knihovny, ale i přímo od uživatelů, zejména prostřednictvím sítě Ebook on Demand. Nadále také počítáme s pokračováním komplexní spolupráce s akademickými pracovišti, která dostala nový impuls v době covidových lockdownů, kdy digitální knihovny velkých knihoven byly jedním z mála možností, jak studentům a vědeckým pracovníkům zpřístupnit tištěné informační zdroje knihoven. MZK samozřejmě při výběru dokumentů pro digitalizaci zohledňuje i svou roli regionální. Prioritu proto bude i nadále dávat dokumentům se vztahem k Brnu a jižní Moravě, což dokládá i nedávno dokončená digitalizace moravské části sbírky výročních zpráv středních škol.

Zatímco malé logické celky v rozsahu několika jednotek nebo desítek kusů může MZK digitalizovat najednou, v případě kmenového fondu knihovny není takový přístup možný. Součástí procesu stanovení priorit digitalizace je proto i hledisko rovnoměrného vytěžování digitalizační linky (tedy jednotlivých skenerů nebo navazujících procesů) různými kategoriemi požadavků. Destruktivní digitalizace tak slouží jako nástroj pro plné využití kapacity digitalizační linky. Tento přístup se v kombinaci s probíhající koordinací s NK ČR a dalšími knihovnami prostřednictvím Registru digitalizace jeví za současných podmínek jako optimální cesta k naplnění vize úplné digitalizace našeho kulturního dědictví.

PETR ŽABIČKA | Petr.Zabicka@mzk.cz

Co pro vás připravujeme...

- **Téma měsíce: Zámecké knihovny**
 - představení méně známých (Pacov, Staré Sedliště, Poběžovice, Bílý Potok)
- **Cyklus o současné literatuře: italská literatura**
 - Elsa Morante
- **Knihovny v novém:**
 - depozitář Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem
 - Městská knihovna Spálené Poříčí
- **Certifikáty Handicap Friendly pro Knihovnu města Ostravy**
- **Projekt NEWCOMER**
- **PŘÍLOHA pro knihovníky dětských oddělení, tentokrát zaměřená na práci s ilustrací v dětské knize**
a další materiály.

Věříme, že zůstanete
našimi čtenáři a předplatiteli!

Strategie digitalizace Krajské knihovny v Pardubicích

Strategie byla vytvořena v souvislosti s plánovaným rozšiřováním digitalizačních aktivit Krajské knihovny v Pardubicích. Jejím záměrem je popsat současný stav v oblasti digitalizace a zpřístupňování tištěného kulturního dědictví v Pardubickém kraji, definovat cíle, kterých chceme dosáhnout do roku 2030, a navrhnout prostředky k jejich realizaci.

SOUČASNÝ STAV

Krajská knihovna v Pardubicích je největší veřejnou knihovnou Pardubického kraje; plní funkci centrálního knihovnického a informačního pracoviště a zabezpečuje vzájemnou koordinaci činností veřejných knihoven v kraji. Svou činností, systematickým budováním knihovního fondu a jeho aktivním využíváním a další knihovnickou, bibliografickou a informační prací podporuje celoživotní vzdělávání občanů, přispívá ke zvyšování jejich kulturní úrovně a plní také funkci rekreační.

Krajská knihovna v Pardubicích provozuje digitální knihovnu Kramerius (www.kramerius.knihovna-pardubice.cz), v současnosti zpřístupňující 56 titulů, z toho 39 monografií a 17 titulů periodik (129 000 stran). Ty byly digitalizovány v roce 2015 jednorázově coby součást krajské digitalizace, která v té době probíhala. Jedná se o regionální monografie a periodika, především z bývalého okresu Pardubice.

V rámci kraje některé instituce (např. Městská knihovna v Chrudimi, Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě) nabízejí v knihovním katalogu přístup k vybraným digitalizovaným dokumentům, nesplňují však standardy Národní knihovny ČR. Východočeské muzeum v Pardubicích má digitalizační pracoviště, ale zaměřuje se především na vlastní interní materiály typu přírůstkové knihy, případně plakáty, grafiky a fotografie. Nedisponuje žádnou prezentační platformou vhodnou pro tištěné dokumenty.

OBLASTI ŘEŠENÍ

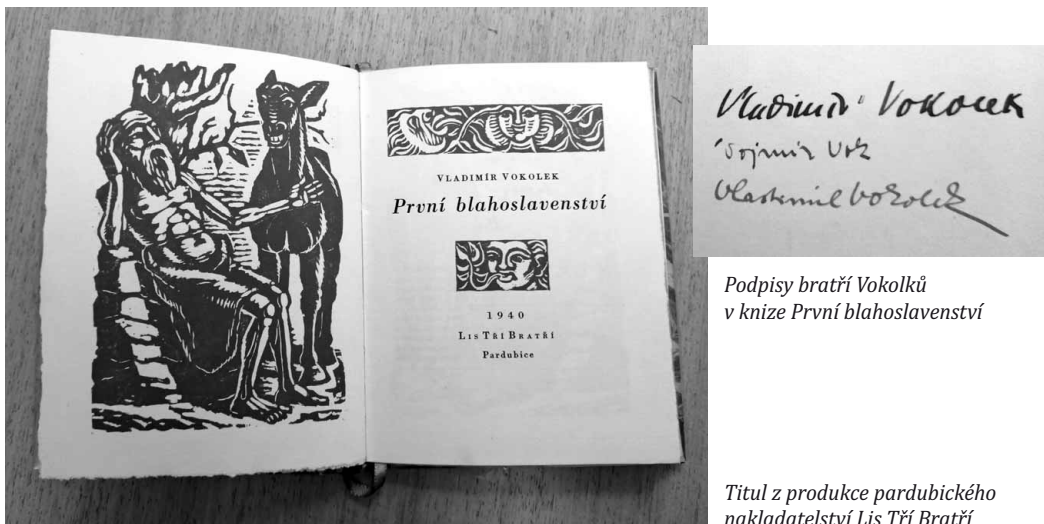
Zmapování tištěné produkce kraje do roku 1945 (1948)

První oblastí, které se chceme v rámci koncepce věnovat, je zmapování tištěné produkce Pardubického kraje, tzn. shromáždění a evidence informace o literatuře, jež vycházela na území kraje, o něm a jeho osobnostech pojednává nebo jde o publikace autorů s krajem spojených (monografie, periodika, mapy, plány, hudebniny).

K tomu využijeme bibliografické soupisy, knihovní katalogy, informační databáze a vlastní sběr materiálů. Získané informace zamýšlíme prezentovat buď prostřednictvím projektu Wikipedie GLAM, nebo vytvořením speciálního databázového portálu v rámci knihovního katalogu, případně vznikne speciální mapa tištěné produkce regionu.

Digitalizace

S výše uvedenou oblastí úzce souvisí samotná digitalizace. Protože naše knihovna disponuje poměrně malým množstvím starších regionálních publikací (byť se fond regionální studovny průběžně retrospektivně doplňuje), na základě navázané spolupráce vytipujeme dokumenty z jiných institucí, které by byly vhodné k digitalizaci. Pokud bude ze strany spolupracujících

Podpisy bratří Vokolků
v knize První blahoslavenství

Titul z produkce pardubického
nakladatelství Lis Tři Bratři

institucí zájem, nabídneme možnost zpracování titulů do našeho katalogu s příslušnou lokací a siglou a nahlášení záznamů do Souborného katalogu ČR. Knihovny menších muzeí a galerií tak budou moci prezentovat svůj fond bez nutnosti investice do knihovního systému. Tím se otevře cesta ke zpřístupnění mnohdy unikátních dokumentů.

Kritéria výběru:

- regionálnost (tituly vydané na území kraje, pojednávající o něm či jeho osobnostech nebo jimi publikované);
- unikátnost (nebyly digitalizovány ani se jejich digitalizace neplánuje);
- fyzický stav dokumentu (ohrožení degradací papíru, náklady na případné opravy);
- žádanost badatelů;
- kompletnost (u pokračujících či periodických děl, možnost zajistit ucelenou řadu titulu);
- autorská práva (dokument je autorsky volný nebo zařazen na Seznam děl nedostupných na trhu).

Jedním z dílčích úkolů v této oblasti je vybudování digitalizačního pracoviště Krajské knihovny v Pardubicích. Tím prozatím knihovna nedisponuje, a tak se digitalizuje formou služby za podpory dotačního programu VISK 7. To ovšem plánovanému objemu dat pravděpodobně stačit nebude, navíc jsou podmínky získání dotace poměrně přísné a některé tituly by je nesplnily, přestože jsou z regionálního hlediska zajímavé.

Je proto nutné hledat další zdroje financování, především v oblasti evropských dotací, Národního plánu obnovy a dalších. Umístění pracoviště, personální obsazení a technické vybavení budeme řešit v souvislosti s plánovanou dostavbou nového externího depozitáře.

Uložení a zpřístupnění

Krajská knihovna prozatím ukládá jen svoje vlastní data; možnost dlouhodobého uložení dat pro zapojené instituce ještě není vyřešena. Záleží na doporučení Národní knihovny ČR a postoji Pardubického kraje, zda bude možné nabídnout úložiště v rámci krajské knihovny, nebo se vybuduje krajské úložiště, či si jednotlivé instituce budou svá data zálohovat samy, nebo vznikne nějaký centrální celorepublikový systém ukládání.

Naše digitalizované dokumenty zpřístupňujeme v digitální knihovně Kramérius. Výhledově chceme vytvořit společný portál Tištěné kulturní dědictví Pardubického kraje, který umožní badatelům práci s fondy všech zapojených institucí. Zároveň bude dokumenty propojovat s multimedialní bází, kam umístíme výsledky mapování tištěné produkce včetně biografií regionálních osobností, informací k jednotlivým titulům periodik, jejich vydavatelům apod.

ZÁVĚRY

Krajská knihovna v Pardubicích je teprve na začátku své cesty k modernímu, intuitivnímu a inovativnímu využití digitalizovaného kulturního dědictví. V rámci své koncepce usiluje o to, aby se etablovala jako garant a koordinátor jednotného portálu tištěného kulturního dědictví Pardubického kraje. Nabídne metodickou pomoc menším paměťovým institucím, které si především z finančních a personálních důvodů nemohou dovést realizovat digitalizační aktivity. Výhledově by mohlo existovat propojení mezi obdobnými projekty v jednotlivých krajích napříč celou republikou.

Text a foto **BARBORA HORÁKOVÁ** | b.horakova@knihovna-pardubice.cz

Za cenné podněty, připomínky a inspiraci děkuji především Míše Bežové z Národní knihovny ČR v Praze, Aleši Drahotuškému z Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě a Martině Smetánkové a Zdeňku Hruškovi z Moravské zemské knihovny v Brně.

Téma

Koncepce digitalizace

Původní koncepce a nová strategie digitalizace v Moravskoslezském kraji na léta 2022–2031

Digitalizace – toto slovo se v myslích mnohých rovná pouze skupině obrázků stran knihy zpřístupněné na internetu. Samotný proces digitalizace je ale složitý, začíná vlastním výběrem knihy a končí jejím zpřístupněním. Úplně přesný a vyčerpávající název tohoto příspěvku by měl znít Původní koncepce digitalizace v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě (MSVK) a nová strategie digitalizace a digitálního zpřístupňování kulturního dědictví Moravskoslezského kraje na léta 2022–2031.

Před zahájením digitalizačních aktivit je vhodné až nutné vytvořit určitou vnitřní strategii (koncept), která jasně vymezí, jaký je cíl digitalizace, co a odkud chce instituce digitalizovat, jakým způsobem chce pracovat, jaké prostředky personální, finanční, materiálové bude mít k dispozici atd.

MSVK se věnuje digitalizaci od roku 2005, kdy se začala plánovat základní koncepce digitalizace. Tehdy došlo ke stanovení jejích hlavních cílů, jimiž byly:

1. záchrana obsahu ohrožených tištěných dokumentů důležitých pro všeobecné dějiny Moravskoslezského kraje (MSK);
2. zpřístupnění digitální formy dokumentů po internetu či alespoň ve studovných paměťových institucích;
3. centralizace přístupu k digitalizovaným dokumentům z fondů paměťových institucí MSK ve studovně krajské knihovny.

Bylo rozhodnuto nevyužívat jen vlastní fond MSVK, ale spolupracovat s jinými paměťovými institucemi v kraji, které disponují bohatými a zajímavými regionálními fondy, a naopak nemají takové možnosti pro vlastní digitalizaci. Z hlediska typu dokumentů jsme se pak zaměřili především na velmi žádané regionální monografie a periodika (noviny, časopisy).

Kritérii pro samotný výběr dokumentů jsou především:

1. obsah týkající se MSK s přesahem do okolních krajů, států;
2. fyzický stav (poškozené, nebezpečí degradace kvůli kyselému papíru);
3. časové hledisko: především 19. a první polovina 20. století, stále více s přesahem do druhé poloviny 20. století;
4. četnost výpůjček;
5. unikátnost.

Digitalizace u nás od začátku probíhala a probíhá především vlastními silami, na pracovišti vybaveném skenerem, SW ke grafické úpravě snímků a vytváření potřebných typů metadat. Hardwarové a softwarové vybavení procházelo a prochází pochopitelně v průběhu času obměnou.

MSVK se také velmi brzy zapojila do různých dotačních projektů (VISK 7 v letech 2008–2010, 2014–2020, IOP v roce 2013), které se realizují vesměs formou služby u externích firem.

V současné době probíhá příprava projektu **Černá kostka – centrum digitalizace, vědy a inovací**. Nová budova knihovny přinese nové možnosti pro rozvoj digitalizačních služeb, budování digitální infrastruktury, což nás vedlo k potřebě upravit naši strategii digitalizace pro plánování rozvoje digitalizačního pracoviště. Provedli jsme si základní SWOT analýzu, abychom zjistili naše silné i slabé stránky, příležitosti i rizika.

Výsledkem pak byl vznik strategie na léta 2022–2031, která má tři základní části, popsané dále.

1. DIGITALIZACE

Hlavní změnou oproti současnému stavu bude rozšíření digitalizačního pracoviště, a to jak v počtu skenerů, tak pracovníků. Předpokládáme čtyři skenery pro formáty A0–A2 s možností skenovat i 3D předměty a dva menší skenery. Počet zaměstnanců by se měl postupně navyšovat ze současných dvou až na osm.

Skener SupraScan II A1 od firmy i2S

Foto: Aleš Drahotušský

Cíle digitalizace či kritéria výběru dokumentů zůstala nezměněna. Stále tedy půjde o výběrovou digitalizaci zaměřenou na náš region s určitým přesahem. Zaměříme se nově také více na díla, která vyšla, případně byla vytištěna na území kraje, pocházejí od původců spojených s krajem. Kromě monografií, periodik, hudebnin a map bychom se rádi více věnovali i dalším typům dokumentů, a sice např. kronikám, e-born dokumentům, více využívali replikaci digitalizovaných dokumentů z jiných institucí.

Nadále bude pokračovat spolupráce s dosavadními pamětovými institucemi v kraji, ale také doufáme v získání dalších partnerů. V tomto směru již bylo osloveno 70 institucí (knihovny, muzea, archivy, památníky, galerie) pro zmapování regionálního fondu. Zhruba od poloviny jsme obdrželi seznamy, které se prověřují co do splnění kritérií, neexistenci digitální verze, duplicitu v institucích.

Vlastní fond MSVK prochází rovněž prověřením. Předpokládáme zpracování regionálního povinného výtisku (od roku 2002), historického fondu (do roku 1900), periodik, monografií o MSK/z MSK. Digitalizované dokumenty plánujeme uchovávat ve dvou kopiích. Jednu na nově vybudovaném dlouhodobém úložišti (LTP systém), druhou pravděpodobně ve spolupráci s Moravskoslezským datovým centrem.

2. ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ REGIONU

Textové dokumenty budou zpřístupňovány stejně jako dosud, tedy přes naši **Digitální knihovnu Moravskoslezského kraje** (<https://kramerius.svkos.cz/>).

Digitalizace by se však neměla týkat pouze textových dokumentů. V pamětových institucích se nachází velké množství sbírek (3D objektů, fotografií, audiozáznamů apod.), které je vhodné digitalizací zpřístupňovat (prezentovat) a ochraňovat. MSVK bude nově působit jako koordinátor digitalizace a zprostředkovávat přístup k digitálním objektům.

Předpokládá se vznik **jednotného portálu kultury MSK** (financován z projektu OP Spravedlivá transformace), umožňujícího vyhledávání různých typů kulturních artefaktů (text, hudba, sbírkové předměty) v jednotlivých digitálních archivech/knihovnách.

Pro významné regionální osobnosti by měly vzniknout dílčí portály (viz portál spisovatele Vojtěcha Martíňka, vytvořený ve spolupráci s Ostravskou univerzitou – <https://www.vojtechmartinek.cz/>).

3. VZDĚLÁVÁNÍ

Pro kvalitní digitalizaci je třeba mít kromě vybavení také kvalifikovaný personál. Momentálně však není nastaven systém vzdělávání studentů či odborných pracovníků v oblasti digitálního působení kulturních institucí. Proto je součástí strategie digitalizace také vzdělávání pracovníků pamětových institucí, které budou provádět jak zaměstnanci MSVK, tak i externí pracovníci. Zájemci by mohli např. absolvovat kurz Správce digitální knihovny podle Národní soustavy kvalifikací. Pro vzdělávání laické veřejnosti v oblasti digitální gramotnosti pak budou připraveny přednášky, kurzy, webináře apod.

Nově vzniklé výukové středisko bude mít za úkol představit práci s HW a SW, naučit pravidla digitalizace dokumentů, správu digitálních objektů atd. Předpokládáme, že středisko budou využívat také středoškolští a vysokoškolští studenti, budou zde moci absolvovat stáže apod.

Představená strategie je snahou rozšířit a zintenzivnit dosavadní digitální služby MSVK a zapojit do procesu digitalizace další instituce. Současná doba ukazuje, že digitalizované dokumenty čím dál častěji využívá laická i odborná veřejnost a mohou být doplňkem (záchranou) tradičních informačních pramenů.

ALEŠ DRAHOTUŠSKÝ | ales.drahotussky@msvk.cz

Být Handicap Friendly

Když se někde postaví tak krásná knihovna, jako je Krajská vědecká knihovna v Liberci (KVKL) – připomeňme, že její nová budova slouží obyvatelům kraje již 20 let! –, která může architektonicky i konceptem služeb směřovat nejlepším knihovnám v zahraničí, měla by být přístupná všem. V Liberci to vědí a dělají pro to vše, co je v lidských silách. Bezbariérovost knihovny a rovný přístup pro všechny je jednou z jejich zásad; je tak samozřejmě koncipována budova, ale také služby. Jsou na ni připraveni (a stále se připravují) zaměstnanci i vedení knihovny.

A díky tomu do knihovny míří mimo jiné např. i lidé se zdravotním hendikepem. Jednou z méně obvyklých skupin klientů, kteří si knihovnu díky její vstřícnosti oblíbili, jsou neslyšící. Za tento přístup byla KVKL jako první knihovna v republice oceněna certifikátem Handicap Friendly pro osoby se sluchovým postižením, který uděluje SKIP od roku 2015. K rozhovoru o tomto úspěchu a o tom, co mu předcházelo, jsem pozvala exředitelku KVKL Blanku Konvalinkovou.

Proč jste v knihovně začali věnovat víc pozornosti neslyšícím, resp. osobám se sluchovým postižením?

Kromě toho, že zajistit rovný přístup všem bez rozdílu nám ukládá knihovní zákon (zákon č. 257/2001 Sb.) v § 2a, usilovala knihovna vždy o jeho zajištění v co nejširším slova smyslu. A protože motivovaným a připraveným štěstí přeje, měli jsme ho i my. K osobám se sluchovým postižením jsme se dostali prostřednictvím Karla Redliha, tlumočníka a propagátora českého znakového jazyka, který nás vyhledal a přiblížil nám komunitu neslyšících v Liberci a okolí, doporučil nám, jak bychom mohli obohatit náš knihovní fond s ohledem na neslyšící, a pomohl nám blíže se s touto komunitou seznámit a vyjít vstříc jejím potřebám. Upřímně, konečně teď, v posledních letech, se v naší společnosti na neslyšící více pamatuje – v médiích vidíme znakový tlumočníky, aktivity pro neslyšící jsou častější, včetně televizního vysílání. Ale když jsme začali, bylo to velice zřídka a bylo raritou uspořádat v knihovně např. besedu tlumočenou do čes-

kého znakového jazyka. A sami neslyšící ani neměli potřebu ve větší míře knihovnu navštívit... To jsme chtěli změnit!

S kým jste v této oblasti spolupracovali, resp. spolupracujete a jak je tato spolupráce důležitá?

Od počátku jsme spolupracovali právě s panem Redlichem, ale samozřejmě také s organizacemi, jako je Česká unie neslyšících, Centrum pro zdravotně postižené Libereckého kraje, CODA (slyšící děti neslyšících rodičů). V poslední době jsme navázali spolupráci a kontakt také s místní Základní a mateřskou školou logopedickou (<https://www.ssplbc.cz/>), která se dětem se sluchovým postižením věnuje. Okruh spolupracujících organizací se rozšířil i na Ústav jazyků a komunikace neslyšících Filozofické fakulty UK, kde spolupracujeme s paní Lucií Sedláčkovou Půlpánovou, která se účastní i našich dalších projektů. Na rok 2023 společně připravujeme konferenci na téma jazyk a literatura pro neslyšící. Spolupráce je nezbytná – komunita osob se sluchovým postižením je totiž poměrně uzavřená a je třeba mít vždy prostředníka, který „prolomí bariéry“. Ostatně bariérou je v tomto případě i samotná komunikace!

Co děláte oproti jiným knihovnám „navíc“? A jaké specifické činnosti jste do své práce zařadili?

Nevím, jestli vyjmenuji všechno. Jsou to např. exkurze pro neslyšící – seznámení s fondem knihovny, přednášky nebo diskusní večery pro veřejnost tlumočené do znakového jazyka, školení v užívání iPadů, výstavy neslyšících umělců,

probíhají u nás (teď, bohužel, kvůli covidu přerušené) kurzy českého znakového jazyka pro veřejnost a veřejnost také se znakovým jazykem seznáváme na akci Den evropských jazyků. V neposlední řadě je to vydávání „znakoknih“; v prosinci 2021 už to byla pátá v pořadí (www.znakokniha.cz).

Rozhodli jsme se je vydávat, protože jsme chtěli zpřístupnit neslyšícím literární text v podobě, které by dobře rozuměli, prostřednictvím českého znakového jazyka. „Znakoknihu“ jsme vytvořili ve spolupráci s Petrem Hladíkem (MUNI Brno), který měl za sebou tvorbu několika „hybridních knih“; šlo ovšem pouze o publikace odborné, určené studentům. Naše „znakoknihy“ jsou určeny široké veřejnosti, jsou volně přístupné a je to beletrie.

Knihovna je ale i společenské místo, nemusí jít vždy jen o výpůjčky. Na webové stránce máme instruktážní videa – návody ve znakovém jazyce k širokému využití knihovny. Nyní pracujeme intenzivně na jejich aktualizaci a doplnění. Dále jsme kromě vhodného knihovního fondu, který jsme konzultovali se zmíněným panem Redlichem (filmy s titulky, komiksy, publikace, časopisy pro neslyšící), zakoupili i techniku usnadňující neslyšícím pobyt v knihovně: počítač s kamerou pro komunikaci s tlumočnickem, indukční smyčky do sálu a na informační službu (pro osoby se sluchadlem), světelnou požární signalizaci, textové oznámení o ukončení provozní doby (nahrazující hlášení) a podobně. Děláme toho zkrátka dost, ale mohlo by toho být ještě víc...

Co bylo a je nejtěžší a co všechno se muselo v knihovně změnit?

Vždy je obtížné prosadit něco nového, ale myslím, že jsme s tím velký problém neměli. Vždycky se totiž najdou nadšení kolegové, kteří jsou ochotni věnovat se právě této problematice. Proběhlo několik školení o problematice neslyšících, aby se zaměstnanci naučili „nebát se“. Je to lapidární, ale je to tak. Chtěli jsme, aby na každém oddělení byl jeden zaměstnanec, který ovládá alespoň základy znakového jazyka. To se před covidem podařilo, i když nyní možná někteří kolegové maličko pozapomněli... Důležité ale je, že se pracovníci knihovny naučili vycházet vstříc všem lidem s postižením včetně neslyšících. A když si sami nevědí rady, odkážou je přívětivě na zaměstnance, který umí znakový jazyk. Čtyři roky jsme zaměstnávali kolegyni, která uměla

znakový jazyk výborně a neslyšícím se věnovala intenzivně, ta ale z knihovny odešla a věnuje se nyní neslyšícím přímo – v organizaci Tichý svět. Právě to je asi nejtěžší – intenzita a komplexnost nabídky, aby se problematikou někdo kontinuálně zabýval. Bohužel, i na sobě pocítuji „jazykovou bariéru“. Měli bychom dále vzdělávat zaměstnance tak, aby se bez problému s neslyšícími domluvili. Covid je teď taky překážka. Došlo k přerušení navázaných vztahů, kontinuita byla narušena. Ale věřím, že zase bude lépe.

Je komplikované zpracování problematiky do strategických a základních dokumentů knihovny?

Tyto dokumenty obsahují u nás pouze obecně deklarované služby pro hendikepované – zřizovatel toto podporuje. Zvláštní směrnice ve vztahu k neslyšícím jsme nevytvářeli. Ve všech koncepcích a strategiích s nimi prostě počítáme.

Co se vám ještě nepodařilo a chcete to realizovat?

Nejbližším cílem je aktualizace a nahrávky nových videí na web knihovny – získali jsme na to finance z Konta Bariéry. Plánujeme také vytvořit šestou „znakoknihu“. Chceme také znovu navázat nebo prohloubit spolupráci s organizacemi zabývajícími se neslyšícími, zjistit jejich potřeby a reagovat na ně ve službách knihovny, obnovit a aktualizovat knihovní fond; hlavně publikace, DVD doplňujeme pravidelně. Dále usilujeme o prohloubení spolupráce se Základní školou a Mateřskou školou logopedickou; jsme sice se školou v úzkém kontaktu, doporučili nám např. pro natočení „znakoknihy“ vhodný titul, který děti využívají ve výuce, ale pro neslyšící děti by se toho asi dalo udělat ještě víc...

Co vám tahle práce dala?

Přínosem a odměnou pro knihovnu je jistě udělení certifikátu „Knihovna Handicap Friendly“, který je ale pro nás na druhou stranu také velkým závazkem do budoucna. Ale hlavní odměnou je pro nás reakce neslyšících: to, že se knihovna dostala do okruhu jejich zájmu, že využívají naše znakoknihy, naše služby, navštěvují naše akce, zkrátka to, že knihovnu vnímají jako svou.

Děkuji za rozhovor i za skvělou práci liberecké knihovny pro uživatelskou skupinu, která stojí zatím v našich knihovnách většinou na samém okraji zájmu. Doufám, že bude inspirovat pro ostatní knihovny!

ZLATA HOUŠKOVÁ

zlata.houskova@gmail.com

Ustojí **Koncepce rozvoje knihoven** mávnutí křídel černé labutě?

Zásadní otázku položil účastníkům seminář CASLIN 2021, který se tentokrát uskutečnil v Blansku 12.–16. 9. 2021. Organizující knihovnou byla Moravská zemská knihovna v Brně. Jistě netřeba připomínat, že aktuální *Koncepce rozvoje knihoven v České republice* byla schválena vládou v létě roku 2020. Vročení je to tedy poměrně nedávné. Přesto účastnice a účastníci semináře dostali zadání podrobit její obsah důkladné revizi s ohledem na technologické a společenské změny posledních dvou let.

Teorie černé labutě Nassima Taleba pracuje s neočekávanými a nepředvídatelnými událostmi, které významně ovlivní společnost, technologie a životy lidí. Po dvou letech celosvětové pandemie víme, že zdánlivě nemožné se může stát skutečností a jaké přímé dopady na naše životy to má. I když sám Nassim Taleb pandemii koronaviru za černou labuť nepovažuje, je to událost, která reálně ovlivnila nejen osobní životy lidí po celém světě, ale také širší společenské vztahy, svět obchodu, vzdělávání i vědy. Proto se 25. ročník semináře CASLIN zaměřil na otázky, jak v nejbližších letech dopady pandemie ovlivní činnost knihoven a zda se právě probíhající ekonomické, společenské i technologické změny dostatečně odrážejí ve stávající koncepci.

Vybaveni fakty i metodologií pustili se účastníci do práce, aby splnili zadání, a s použitím metody Scenario Planning upravené na míru semináře připravili teze pro velmi blízkou budoucnost. Časovou hranici pro přemýšlení byl rok 2027. Rok byl zvolen záměrně a odpovídá konci platnosti stávající koncepce. Výsledné teze nabízejí velmi stručná, ale nosná doporučení knihovnám, čemu se začít věnovat hned a na co zaměřit svou pozornost i do budoucna. Minimálně v rovině úvah a rozvojových plánů.

Aktuálně se teze projednávají na úrovni Ústřední knihovnické rady a porovnávají s obsahem stávající koncepce, případně jsou vznášeny návrhy na doplnění či úpravy textu. Níže si dovoluji vybrat pár témat, která mají potenciál pro další diskuzi a rozvoj:

- bezbariérový přístup veřejnosti ke vzdělávání;
- budování důvěryhodnosti a zasypávání příkopů (sociálních, digitálních);
- podpora mediální gramotnosti;
- resilience (odolnost proti IT útokům, aktualizace strategických dokumentů, zaměstnanci a různorodost pozic a kvalifikací);
- bezkontaktní služby a digitální obsah;
- sdílení know-how a silná centrální podpora rutinních činností knihoven;
- profesionalizace marketingu a PR knihoven.

Více o semináři CASLIN a závěrech ročníku 2021 včetně prezentace s kompletním přehledem všech tezí naleznete na www.caslin.net. Více o aktuální *Koncepci rozvoje knihoven ČR* na www.koncepce.knihovna.cz.

LENKA HANZLÍKOVÁ

lenka.hanzlikova@mlp.cz

Velkým problémem je změna myšlení knihovníků

Foto: archiv R. Giebische

Sedmého června se v Ostravě v Aule Gong uskutečnil už 11. valná hromada SKIP ČR, na kterou následujícího dne naváže odborná konference *Architektura knihoven*. Po třech letech tedy svým způsobem budu pokračovat v rozhovoru s předsedou SKIP ČR Romanem Giebischem, který započal v roce 2019. Rozdíl je v tom, že tenkrát jsme spolu mluvili krátce po jeho znovuzvolení, tentokrát mi poskytl rozhovor s předstihem před nadcházející volební valnou hromadou.

Co se změnilo v oblasti knihovnictví od minulé valné hromady, která proběhla v Praze? A nemyslím tím zrovna vyrovnávání se s pandemií covid-19...

Činnost knihoven se od roku 2021 řídí dokumentem, který přijala vláda – *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030*. Jejím úkolem je zapojit systém knihoven do *Strategického rámce Česká republika 2030*. V Koncepci je formulována základní vize rozvoje systému knihoven v rámci tří základních pilířů: Knihovny jako pilíře občanské společnosti a přirozená centra komunit, Knihovny jako vzdělávací a vzdělanost podporující instituce a Knihovny jako správci kulturního a znalostního bohatství. Jakým způsobem se nám podaří tyto vize naplnit, záleží na každé knihovně.

Co by sis přál, aby se podařilo uskutečnit, a bohužel se nestalo, a naopak, co sis nepřál, a ono se zrovna stalo?

Nepodařilo se nám uskutečnit spoustu projektů a akcí v souvislosti s pandemickou situací, která

nám ztěžuje práci již druhým rokem. Díky pandemii se nedaří v daném termínu zorganizovat *Noc s Andersenem*, předat *Knížky pro prvníáčka* nebo sety projektu *S knížkou do života – Bookstart*. Mým velkým přáním byly studijní zájezdy do zahraničních knihoven, na rok 2020 byl připraven zájezd po francouzských knihovnách a v roce 2021 jsme chtěli letět do Finska a navštívit hit světových knihoven Ústřední knihovnu v Helsinkách – Oodi (oodihelsinki.fi). Věřím, že se tam po skončení pandemie podíváme.

Jak bys zhodnotil aktivity knihoven a knihovníků, které mají vliv na fungování knihoven? Funguje už sedm odborných sekcí, pět klubů a jedna komise...

Z mého pohledu vliv na fungování knihoven mají primárně jejich zřizovatelé a provozovatelé. Staví se nové knihovny a mnoho knihoven se rekonstruuje, zaniká minimum knihoven a dokonce vznikají knihovny nové, takže si myslím, že to s knihovnami v Česku zatím není vůbec špatné. Otázkou je, jaké dopady bude mít ekonomická krize, která vystřídá krizi pandemickou. Nevíme,

jakou podporu budou mít knihovny od nového vedení Ministerstva kultury. Činnost knihoven ovlivňuje jistě Ústřední knihovnická rada, poradní orgán ministra kultury, a také profesní spolkové sdružení, které podepsaly memorandum o spolupráci. Co se týká SKIP, tak vliv mají pouze ty aktivní sekce, kluby a komise, a to nejsou zcela všechny. Většina těchto orgánů funguje díky aktivitě několika jedinců – aktivních členů SKIP – to je podle mě málo.

Ovlivňuje to nějak nárůst institucionálních nebo individuálních členů?

SKIP má naštěstí dlouhodobě narůstající členskou základnu – institucionální i individuální. Podle mého názoru to souvisí také s našimi úspěšnými projekty, kde požadujeme členství v profesní organizaci – *Knížka pro prvňáčka a S knížkou do života – Bookstart*. Pokud bychom se domluvili na povinném členství např. u *Noci s Andersem*, tak by to jistě bylo ještě zajímavější. Ale musím přiznat, že k našim celostátním aktivitám se hlásí mnoho škol a tady by to členství bylo problémem, pokud by se do SKIP hlásily školní knihovny... Ovšem situace se školními knihovnami, kterých je v Česku cca 3500, je velmi problematická a jejich příslušné ministerstvo se ke svým školním knihovnám chová macešsky.

V roce 2019 na valnou hromadu navázala odborná konference *Architektura a výstavba knihoven*, letos je téma dosti podobné – *Architektura knihoven*. Z přípravy časopisu *Čtenář* mohu potvrdit, že vzniká řada krásných nových knihovnických objektů, doslova „obýváků svých obcí“. Mají tyhle akce přímý vliv na vznik a rekonstrukce dalších knihoven?

Jsem přesvědčený, že konference na téma architektury knihoven by se mohla konat v Česku každý rok, ale musel by se najít schopný organizátor. Jako olomoucký rodák vzpomínám na tyto výborné konference, které spolupořádala Univerzita Palackého a Dana Lošťáková, ředitelka univerzitní knihovny. Pamatuju si, že vložné bylo vysoké, a tak jsme se ve Vědecké knihovně v Olomouci hádali, kdo se bude moci zúčastnit a uslyší např. Jana Kaplického. V architektuře se i v Česku v posledních letech odehrávají velké a zajímavé změny a bylo by úžasné toto téma prezentovat ve spolupráci s architekty i knihov-

níkům. Pokud by se podařilo pozvat i mezinárodní architektky, je to pochopitelně už o jiných penězích.

Čím si také vysvětluješ, že vzniká tolik nových knihoven s neuvěřitelnou škálou nabízených aktivit, jako u nás snad nikdy?

Vznik nových knihoven určitě reflektuje společenskou poptávku po komunitních, kulturních a vzdělávacích „veřejných domech“. Vždy si vzpomenu na oblíbený slogan Zlaty Houškové: *Knihovna je nejlepším „veřejným domem“*. Myslím si, že společnost, stále více individualizovaná, takováto místa potřebuje. Jsme nejateističtější národ v Evropě, a tak se Češi příliš nepotkávají v chrámech víry, ale mohou se potkávat v chrámech vědění. Knihovny jsou často poslední veřejný a nekomerční prostor, který v řadě obcí a měst existuje, a také proto si myslím, že knihovny nezanikají. Mají multifunkční využití a jejich budoucnost je obrovská, pokud budou reflektovat poptávku a požadavky na služby své komunity.

Troufl by sis zaprognozovat, jakým způsobem bude tento trend pokračovat?

Myslím si, že činnost knihoven bude v následujících letech ovlivněna ekonomickou a energetickou krizí, která po této pandemii a válce na Ukrajině musí přijít. Bude daleko složitější obhájit činnost knihoven u jejich zřizovatelů, kteří se budou snažit zajistit nutné služby v obci v souvislosti s narůstajícími cenami energií, lidské práce atd. Knihovny musí nabídnout svému zřizovateli služby, které pro něj budou nepostradatelné, a musí ho naučit, aby svoji knihovnu miloval – a to myslím zcela vážně!

Dříve jsme často vyhlíželi nové nápady za hranicemi. Trvá tento trend, nebo i my jsme dnes inspirací pro jiné?

Možná můžeme být inspirací pro země na východ od nás (a to nemyslím Slovensko), viděl jsem několik ruských knihoven a tady skutečně inspiraci nenačerpáme. Stále trvá, že velkou inspirací pro české knihovny jsou knihovny skandinávské, a to nejen z hlediska architektonického (viz již zmiňovaná Oodi v Helsinkách), ale hlavně z hlediska nabízených služeb. Před mnoha lety jsme se SKIP navštívili švédské

knihovny, které byly otevřeny 24/7 a obyvatelé komunity měli klíč od knihovny, kterou mohli navštěvovat kdykoliv a využívat její služby. Podle mne je toto trendem i pro české knihovny. Uživatelé jsou dnes zvyklí využívat služeb bank, internetu, obchodů 24/7 a budou toto chtít i po knihovnách.

Co je dnes nejpalčivějším problémem existence veřejných knihoven, a naopak problémem už přestalo být?

Aktuálně je teď nejpalčivějším problémem pochopitelně složitá pandemická situace, která ovlivňuje i služby knihoven. Některé knihovny se dobře zorientovaly v nabídce virtuálních služeb, ale většina českých knihoven nemá co svým uživatelům online nabídnout. Podle mého názoru již není problémem např. technické vybavení informačními technologiemi, nejen díky grantům Ministerstva kultury. Velkým problémem je změna myšlení knihovníků a čekání na konec pandemie, že se uživatelé vrátí. Mnoho z nich se totiž

již nevrátí, najdou si nabídku jiných služeb, která je adaptabilnější. Společnost se díky epidemii změnila a knihovny se budou muset změnit také – nabízet více služeb, které si uživatelé vyřídí ze svého bezpečného domova.

Co bys popřál SKIP ČR do dalších let?

SKIP bych popřál mnoho aktivních členů, protože ti jsou nejdůležitější. Důležitá je dnes kreativita, spolupráce s partnery a víze, kam by měl spolek našeho typu směřovat a jaké služby by měl svým členům nabízet. Finance se vždy nějak dají zajistit, ať díky grantům, nebo soukromým firmám, spolupráci se samosprávnými orgány atd. Kvalitní projekty jsou důležité a k jejich realizaci potřebujeme aktivní a kreativní členy.

Díky za rozhovor a přeji všem kolegům z oboru, aby nadcházející valná hromada SKIP přinesla mnoho podnětných vizí. Stále vyhlížený konec pandemie je samozřejmostí, ale objeví se nový v podobě válečného konfliktu...

JAROSLAV CÍSAŘ | ctenar@svkkl.cz

Příloha – Děckaři děckařům

Moderní pohádky jako zdroj proměny pohádkového světa

V příloze tohoto čísla se zabýváme moderní pohádkou, které se někdy rovněž říká pohádka autorská či umělá. Je to jakýsi protiklad k pohádkám, které patří ke zlatému fondu literatury, jež po desetiletí či staletí sbírali přední čeští i světoví pohádkáři. V moderní pohádce obvykle neplatí klasická pravidla. Lederbuchová (2002, s. 238) ve své knize uvádí, že moderní autorskou pohádku vnímá jako *poslední podobu žánru. Její poetika je specifická, na rozdíl od starších typů je intencionální, tj. psaná pro děti – má většinou dětského hrdinu (nebo personifikované zvířecí mládě), neobsahuje motivy drastické a erotické, blíží se žánru příběh s dětským hrdinou z literatury pro děti a mládež*.

Na rozdíl od klasických pohádek se moderní pohádky váží ke konkrétnímu místu a času (nezačínají obvykle ikonickými slovy *Bylo-nebylo...*). Kouzelné předměty či bytosti, jež se v moderních pohádkách objevují, nemají absolutní moc nad hrdinovým osudem, jsou více lidské, mají své klady i zápory. Zapojení fantastiky do tohoto typu pohádky působí někdy nonsensově a díky tomu je udržován zábavný tón těchto příběhů. Tradiční linie pohádky a její eskalace k porážení zla dobrem není nezbytně zachována a moderní autorské pohádky mohou končit poučením skrze konec nešťastný nebo minimálně nečekaný.

Do autorských pohádek se promítají nezřídka problémy současné společnosti, tak tomu bylo od nepaměti. Vždyť již H. Ch. Andersen své pohádky využíval jako určitou formu satiry a upozorňoval na palčivé a tíživé momenty života tehdejší společnosti, sociální problémy zde velmi umně reflektoval. Sám je pak považován za skutečného zakladatele tradice moderní pohádky ve světové literatuře pro děti a mládež. Mezi další známé světové autory moderní pohádky řadíme např. Astrid Lindgrenovou (*Pipi Dlouhá punčocha*) nebo Michaela Endeho (*Nekonečný příběh*, *Děvčátko Momo a ukradený čas*) aj. Z novodobých zahraničních autorů jsou to pak J. K. Rowlingová a její fenomenální série *Harry Potter*, jež bývá někdy řazena k literatuře žánru fantasy.

Česká autorská pohádka měla oproti zahraniční trochu jinou vývojovou strukturu. Jako zakladatel české moderní pohádky se uvádí Jan Karafiát (*Broučci*), ale vlastní moderní pohádka začala vznikat až o řádku let později. Mezi dalšími průkopníky tohoto žánru u nás v období 20. a 30. let minulého století jsou např. Karel Čapek (*Nůše pohádek*), Jiří Mahen (*Co mi liška vyprávěla*), Vladislav Vančura (*Kubula a Kuba Kubikula*) a mnozí další. Za mezník autorské pohádky se v českých zemích považují 60. léta 20. století, jež bývají někdy označována za zlatou éru moderní pohádky. Mezi autory tohoto období najdeme věhlasná jména jako Jan Drda (*České pohádky*), Jan Werich (*Fimfárum*), Václav Čtvrtek (*Rumcajs*) nebo Miloš Macourek (*Mach a Šebestová*). V následujících obdobích byla velmi silná generace moderních pohádkářů v 90. letech 20. století, kdy tvořili významní autoři jako Zdeněk Svěrák (*Tatínku, ta se ti povedla!*), Jiří Žáček (*Počítání oveček*). Z období po 90. letech směrem do současnosti byl výraznou osobností na poli moderní pohádky např. Alois Mikulka (*Karkulka v maskáčích* či *O jelenovi s kulometem*), Pavel Šrut (*Lichožrouti*, *Pavouček Pája*, *Pan Kdybych hledá kamaráda*), Hana Doskočilová (*O Mamě Romě a romském Pám-bičkovi*) nebo Ivona Březinová (*Začarovaná třída*) a další.

O oblibě moderní pohádky svědčí i to, že nemalé množství knižně vydaných autorských pohádek získalo své filmové či seriálové zpracování. Např. výše zmíněný Miloš Macourek a jeho žáci 3. B základní školy Mach a Šebestová byli poprvé uvedeni na televizní obrazovky před 45 lety v roce 1977 jako Večerníček a získali si obrovskou oblibu několika generací dětí, které také toužily dostat utržené sluchátko, jež jim splní všechny jejich touhy, jak si budou přát.

Nejen Macourek, ale i další tvůrci pohádek uchvacují nejedno dětské srdce, proto jsme jim věnovali přílohu tohoto čísla, kde mimo jiné najdete tipy na zajímavé moderní pohádky z posledních let v tematické všehochuti, které pro vás vybrala Helena Chábová z Knihovny Jiřího Mahena v Brně.

Dále jsou zde tipy na aktivity a deskové hry, které se přímo či nepřímo pohádkového světa dotýkají a velmi podněcují dětskou fantazii, či je nabídnuto možné zpracování piktogramových slovníků z knih Hany Zobačové pro tvorbu nových pohádkových příběhů dětmi. Zajímavé interiérové prvky inspirované pohádkovým světem a/nebo využitelné při práci s moderními pohádkami nám tentokrát představily Městská knihovna Tábor a Chomutovská knihovna.

V kreativní části si vyrobíte *Kostku osudu*, jejímž prostřednictvím můžete s dětmi rozhodovat o tom, jaká bude postava, k níž budete tvořit pohádkový příběh. A nakonec si představíme v metodice zaměřené na práci s moderní pohádkovou knihou *Neobyčejná dobrodružství deseti ponožek (čtyř pravých a šesti levých)*, jak lze tyto kostky využít při práci s dětmi.

Doufám, že výlet do fantastického světa moderních pohádek bude pro vás příjemným zpestřením všedních dní a najdete zde mnoho inspirace.

PAVLÍNA LIŠOVSKÁ | cdc@kjm.cz

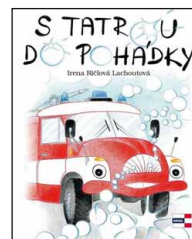
POUŽITÝ ZDROJ:

- LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6

TOP 5

pohádkových knih pro děti prvního stupně základních škol

U všech knih ve výběru byl kladen důraz na bohatou obrazotvornost, neotřelá témata, poukázání na fantazii dětí a touhu po pohádkovém dobrodružství.

LACHOUTOVÁ RIČLOVÁ, Irena *S Tatrou do pohádky*

1. vyd. Praha: Krigl, 2019. 67 s. ISBN 978-80-88104-62-9

Příběhy o malém Jiříkovi, který má rád dopravu a zejména nákladní automobily Tatra. Maminka mu každý večer před spaním čte různé pohádky, jenže tolik pohádek o autech a nákladácích ani není. O Tatrách už vůbec ne. Maminka tedy zapojí fantazii a společně se synkem vymýšlejí příběhy, kde hlavní roli hrají tatrovky!

HLAVINKOVÁ, Lucie *Prašťený trpaslík*

1. vyd. Praha: Albatros, 2018. 78 s. ISBN 978-80-00-05241-0

Sourozenci Martin a Štěpánka jsou na prázdninách u babičky. Zažívají plno zábavy a staví v lese domečky pro skřítky. Jednoho dne se do takového domečku nastěhuje trpaslík. Když ho děti objeví, zjistí, že trpaslík je živý, mluví a zapomněl svoji misi v lidském světě. Poskytnou mu azyl u babičky a hlavně se mu pokusí vrátit paměť.

MÖHLE, Nelly *Zahrada plná kouzel*

1. vyd. Praha: Euromedia Group – Pikola, 2021. 189 s. ISBN 978-80-242-7520-8

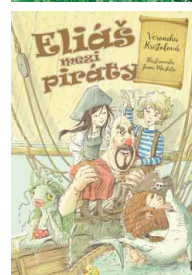
Matylda s bratry a kamarádkou Aničkou přelezu zeď do zapovězené zahrady sousedního domu. Soused je divný a nepřátelský, ale jak děti zjistí, pěstuje mnoho rostlin. Matyldě se moc líbí krásná modrá rostlina, a tak ji společně ukradnou. Doma zjistí, že je kouzelná – když si k ní člověk přičichne, stane se neviditelným. U souseda se však ukrývá daleko více kouzelných rostlin a děti se tam rozhodnou vrátit. Je jen otázka času, kdy je soused odhalí.

KŘIŠTOFOVÁ, Veronika *Eliáš mezi piráty*

1. vyd. Praha: Epocha, 2021. 154 s. ISBN 978-80-278-0019-3

Eliáš má velký sen: chce se stát námořníkem. Miluje totiž dobrodružství a moře. Jenomže nemá ruku – dlaň, je sirotek a navíc je všem pro smích. Práci na lodi mu nikdo dát nechce. Když v přístavu potká Angeliku, dceru obávaného piráta, skamarádí se a je díky tomu přijat na pirátskou loď. Vydává se na mořeplavbu a zažije dobrodružství, o kterém snil. Musí totiž zachránit samotného kapitána lodi.

RADOMĚŘSKÁ, Terezie *Vánoce pro Kočku*

7. rozš. a nově il. vyd. Brno: Books & Pipes, 2021. 209 s. ISBN 978-80-7485-243-5

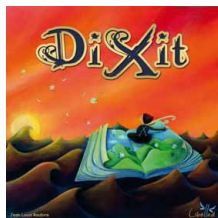
Adventní pohádkový kalendář a jeden skutečný vánoční příběh. Tatínek si na prosinec připraví speciální adventní kalendář. Děti stavějí až do Vánoc betlém – každý večer jednu část. Vždy večer jim pak betlémská kočka vypráví jeden tematický příběh: o oslíkovi, andělíčkově, cukroví... Prosincové čekání na Štědrý den tak dětem rychleji uteče a dozví se, jak to ve skutečnosti v Betlémě bylo.

Pomůcky pro aktivity

Pomůcky využitelné při práci s moderními autorskými pohádkami jsou rozmanité a velmi často se jedná o součást knihovních fondů, který můžeme kreativně použít i pro tento účel.

Dixit

Nádherně ilustrované karty nás mohou zavést v našich fantaziích stvořených pohádkách do zajímavého prostředí, přisoudit postavě působivé dovednosti nebo ji obdarovat originálním předmětem, který bude v pohádce využít. K rozvoji fantazie a obrazotvornosti přímo stvořené.

Nakladatel: BlackFire **Prodejce:** např. www.planetaher.cz/

Foto: <https://www.svet-her.cz/spolecenske-hry/dixit>

Pohádkáři + rozšíření

Vesele tvoříva karetní desková hra; součástí jsou příběhové karty se základní kostrou příběhu. Úkolem dětí je vybírat tu nejvhodnější zvířecí postavu, která se do pohádky bude hodit: jednou tak bude dané zvíře největší vyvrhel, jindy nejaskavější pohádkový dědeček. Je jen na dětech, jak se na tvorbu pohádky vyřádí.

Nakladatel: BlackFire **Prodejce:** např. www.planetaher.cz

Foto: <https://www.hras.cz/detske-hry/pohadkari/>

Piktogramové kartičky z knih Hany Zobačové

V pohádkové knižní sérii z Pasparty jsou velmi podnětnou součástí knih piktogramové slovníčky. Stačí si je zvětšit, vytisknout, zalaminovat a smíchat z několika pohádek dohromady a můžeme nechat tvořit děti jejich vlastní originální pohádky. Pokud nějaký piktogram chybí, domalujeme do prázdného okénka. Vizualní pomůcka vhodná i pro práci s dětmi s hendikepem. **Nakladatel:** Pasparta

Foto: www.pasparta.cz

Zajímavé interiéry

Pohádkově laděné interiéry vytvářejí v dětských knihovnách vždy nezapomenutelnou atmosféru. V moderních pohádkách najdeme roztodivné postavy, zajímavá prostředí, v nichž se odehrávají, a byla by škoda je nevyužít. Dva takové příklady můžeme hledat např. v Chomutově či Táboře.

Foto: archiv MK Tábor

Městská knihovna Tábor – muminkové židličky

Roztomilé židličky s motivy muminků, které si děti zamilují a jež můžete využít i na besedách s dětmi jako pohádkovou rekvizitu nebo motivaci k tématu. V interiéru dětské knihovny pak budou tvořit příjemná místa k posezení a čtení.

Dodavatel: Ceiba/SKIP/Lammhults

Další informace: zakoupeno z projektu *Březen měsíc čtenářů 2010*

Chomutovská knihovna – dopravní hřiště

Napadlo by vás někdy umístit do knihovny dopravní hřiště? V chomutovské knihovně takové hřiště mají! Využívají ho jako odpolední hernu pro veřejnost, v dopoledních hodinách pro školy, o sobotách je pak možné si hernu rezervovat a uspořádat zde i dětskou narozeninovou oslavu. Dá se dále využít pro práci s moderními pohádkami o dopravě, na nácvik základů správného chování v silničním provozu apod. A děti? Ty budou jásat, co netypického mohou v knihovně zažít.

Výrobce a dodavatel: vybavení herny – KARIM Europe (firma již bohužel zanikla), výmalba na zdech: šikovná paní knihovnice, ochrana topení: místní švadlenky

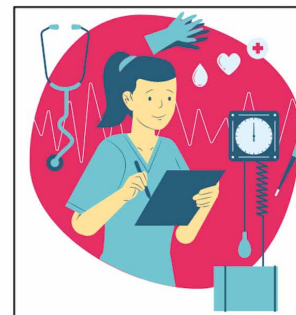

Foto: Miloš Štátek

Kostka osudu

Kostka osudu – profese

Vystříhnete kostku a slepte ji na příslušných místech.

Kostka je využitelná při kreativní práci s moderními pohádkami, kdy s dětmi tvoříme jejich vlastní autorské texty. Dítě si po hodu kostkou vylosuje osud své postavy a následně s ním pracuje při psaní autorského textu pohádky.

Motivy kostek lze variabilně obměňovat (např. kostka profesní, kostka rekvizit, jež mají být v pohádce využity jako kouzelný předmět, kostka prostředí, do nějž bude příběh pohádky zasazen, apod.).

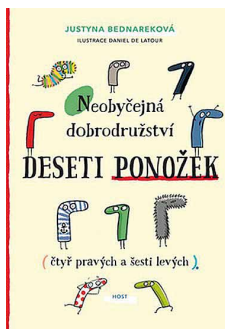
Pomůcka pracuje s myšlenkou, že můžeme vědomě zasahovat do pohádkových principů a utvářet neobyčejné originální pohádky ve stylu slavných moderních pohádkářů.

Pozn.: Další dvě kostky (prostředí, rekvizity) jsou k dispozici v elektronické verzi časopisu.

Neobyčejná dobrodružství deseti ponožek – metodika

(na základě knihy Justyny Bednarekové)
nejvhodněji využitelné pro děti 3.–4. tříd

Doba trvání: 60 minut

Pomůcky: bílá ponožka s červenými puntíky a namalovanou „rybíkovou“ pusou, papírové makety ponožek pro děti, nakopírované ukázky z knihy, psací potřeby, papíry, jmenovka s nápisem „Doktor Ponožka“, tři *Kostky osudu* (profese, prostředí, rekvizity), flipchart a fixy.

Cíl: Děti se seznámí s rozdíly mezi klasickou a moderní autorskou pohádkou, pomocí čtení s předvídáním odhadují děj pohádkového příběhu, rozšíří si slovní zásobu a procvičí si mluvený projev a samy kreativně zapracují vylosované prvky do svého pohádkového textu.

1. Přivítání – seznámení s tématem: rozdíl klasická vs. moderní pohádka (cca 10 minut)

Ahoj, děti, na dnešním setkání si budeme povídat o pohádkách... (zjistíme, co děti obecně o pohádkách vědí: zapisujeme na flipchart do sloupce, vhodně zformulujeme jejich myšlenky). Následně si **vysvětlíme rozdíl mezi klasickou pohádkou** (tu nejspíš popsaly děti) **a moderní pohádkou.**

2. Práce s textem (cca 20 minut)

Čteme 10. pohádku z knihy *Neobyčejná dobrodružství deseti ponožek*.

Nejprve si stručně představíme děvče, malou Bé, které patří všechny ponožky z naší knihy, a převyprávíme svými slovy/přečteme úvod 10. pohádky, ukážeme obrázky (s. 142–145). **Čím se v této pohádce liší hrdina od klasických pohádkových hrdinů? Kam se asi ponožka propadne? Kam půjde? Koho potká?**

Čteme s dětmi s. 146–147: **Proč měl ten pán temné myšlenky? Kam šel? Proč byl smutný? Co ho trápilo? Připomíná vám někoho?** (děti opět odpovídají a vymýšlí)

S. 148–149 – opět postupně přečteme a zamyslíme se: **Co udělá ponožka, když to uvidí? Může vůbec špinavá ponožka do nemocnice?** (prostor pro téma hygiena a pravidla chování v nemocnicích). Pak dočteme s. 150 po slova **Mám nápad!** a necháme děti vymyslet, co Kajetánovi poradí nebo co udělá. Ukážeme si obrázek ze s. 151 jako návod.

Dramaticky pak dětem předvedeme a přečteme, co Kajetán s ponožkou provedli kuchaře a dočteme po pasáž na s. 154: **... Když se děti nudí, tak déle stůňou...** Společně nejprve domyslíme konec pohádky a následně si přečteme, jak to doopravdy bylo (s. 154–156/157). Připneme naší ponožce jmenovku „Doktor Ponožka“ a můžeme si připomenout nějaká přísloví a rčení související se zdravím (veselá mysl, půl zdraví apod.).

3. Vlastní tvorba – Kostky osudu (cca 20–25 minut)

Děti rozdělíme do skupin po cca čtyřech dětech a každá skupina si hodí třemi *Kostkami osudu* (profese, prostředí, rekvizita). Následně si podle svého hodu **vyberou podle nich nejvhodnější ponožku pro vylosovaný osud** (na určeném místě bude hromádka papírových/látkových ponožek) **a společně sepiší krátkou pohádku**, kde využijí prvky, jež jim určily kostky.

4. Představení pohádek a zakončení (cca 5–10 minut)

Po kreativní části si společně představíme ponožkové hrdiny a k nim skupinami vymyšlené pohádky. Můžeme se společně vrátit k úvodnímu flipchartu a na základě přečtených pohádek si doložit vybrané znaky moderní pohádky.

Na závěr společně zhodnotíme lekci a shrneme získané poznatky.

Autorka metodiky **PAVLÍNA LIŠOVSKÁ** | cdc@kjm.cz

Centrum dětského čtenářství, Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Kronika

Poslední sbohem pro PhDr. Karla Sosnu

Foto: archiv Knihovny PSP

Není lehké dívat se, jak odcházejí lidé, které jsme měli rádi... Měla jsem tu čest potkat se, seznámit, spolupracovat a hlavně se kdysi v devadesátých letech spřátelit s Karlem Sosnou. V čase nastupujících změn. Přestože jsme oba řídili různé instituce s odlišným posláním, jiným zřizovatelem a úplně jinou uživatelskou základnou, v Karlově případě vymezenou každým dalším volebním obdobím Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (PSP), prožívali jsme spolu s kolegy z dalších knihoven v době rozšíření internetu a nástupu digitalizace stejné počáteční nadšení, stejná zklamání, boj s nedostatkem porozumění i financí. Došlo k chybám, dostavily se i úspěchy.

Jak se pod jeho vedením vyvíjela Knihovna PSP se svým specifickým fondem a uživateli a kam dospěla, je zřejmé. Jak už patřilo ke Karlově profesi, musel být nestranný a nezaújatý ve vztahu k uživatelům a bezesporu také odolný k zátěžovým situacím. Patřil k lidem, kteří se za sebou mohou ohlédnout s uspokojením, že po nich zůstala opravdu dobrá práce.

Karel byl mimo jiné četné funkce členem Dozorčí rady Knihovny AV ČR (dále jen KNAV), měli jsme v něm opravdovou oporu. Byli jsme ale v kontaktu i mimo knihovnu a potkávali se na rozličných pracovních akcích, na konferencích doma i v zahraničí, včetně společenské části programů. Velký znalec vína uměl nekonečně vyprávět o svých zážitcích z cest za vínem, o odrudách a tratech, kdy a kde vína chutnal nebo popíjel. Dokázal společnost pobavit a zaujmout. Ráda vzpomínám na ty společné časy, na všechny, kteří u toho byli. Škoda, že to vše skončilo...

Karel Sosna byl gentleman každým coulem a uměl projít složitými událostmi s noblesním nadhledem. Prošel si i velmi komplikovanými vlastními životními peripetemi, nemyslím ale, že by to někdy příliš rozebíral. Spíš si v té době nestrádal velké množství dobrých přátel.

Abych se odchodem svých knihovnických kolegů a vrstevníků neutrápila, představuji si, že tam někde na tom knihovnickém obláčku už čekají někteří z těch, které měl Karel rád a kteří odešli již dříve, kupříkladu Jarmila Burgetová, Vilém Herold, Jiří Koftun, Stanley Kalkus a další, že společně proberou a náležitě zhodnotí, co všechno se tu dole v mezičase událo. Karel Sosna k tomu vybere to nejlhodnější víno, Vilém zahraje na varhany a Jarmila vše zorganizuje, postará se o pečlivý zápis a jeho rozšíření na správná místa. A až jednou přijde ten čas, snad budu mít tu čest a i pro mě se mezi nimi najde židle (s polštářkem) a sklenička bílého.

Je to moc smutné, když odcházejí lidé, se kterými jsme se měli rádi. *Proto se s dychtivostí těšme ze svých přátel, neb nevíme, jak dlouho nám to bude dopřáno.*¹

IVANA LAIBLOVÁ KADLECOVÁ

| kadlec@lib.cas.cz

¹ SENECA, Lucius Annaeus. *Výbor z Listů Lucilioví, list 63*. Přeložil Bohumil Ryba. Praha: Svoboda, 1969.

Za Janou Nejezchlebovou

V úterý 15. 12. 2021 nás nečekaně opustila magistra Jana Nejezchlebová, dlouholetá šéfredaktorka knihovnického časopisu *Duha*, metodička v oblasti vzdělávání a jedna z prvních iniciátorek spolupráce školních a veřejných knihoven, pedagožka, ale především výjimečný člověk, jak na ni vzpomínají její žáci a kolegové.

Jana Nejezchlebová zasvětila celý svůj profesní život práci v knihovnách a veškeré svoje pracovní úsilí směřovala na podporu rozvoje knihoven a oboru knihovnictví. Kladla důraz zejména na podporu celoživotního vzdělávání knihovníků, ve kterém viděla jeden z významných pilířů dalšího rozvoje knihovnické práce a předpoklad dalšího zkvalitňování služeb knihoven. Jako vedoucí oddělení knihovnictví Moravské zemské knihovny v Brně (MZK) a zejména koordinátorka vzdělávacích aktivit pro knihovníky Jihomoravského kraje se významně podílela na prosazování tohoto trendu do života knihoven a knihovníků.

Oblast školních knihoven

Roky pilné a neúnavné práce zasvětila **oblasti školních knihoven**. Ve spolupráci s Národní pedagogickou knihovnou Komenského (NPKK) se zasloužila o vybudování **Centra pro školní knihovny**, které slouží jako metodické a poradenské centrum učitelům – knihovníkům. Z její iniciativy se školní knihovny v ČR zapojily poprvé v roce 2007 do oslav Mezinárodního dne školních knihoven. Plodným výsledkem spolupráce s NPKK bylo vydání **Příručky pro školní knihovny jako studijní a informační centra na základních a středních školách**¹.

Konference Informační gramotnost

Její zásluhou se v MZK konala od roku 2002 konference akreditovaná MŠMT **Informační gra-**

motnost – vědomosti a dovednosti pro život, kterou každoročně připravovala ve spolupráci se Střediskem služeb školám a Zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno, Národním institutem pro další vzdělávání – pracoviště Brno a Klubem školních knihoven SKIP ČR. Z konference připravovala tištěné sborníky, které vydávala MZK.²

Z vyjádření Jany Nejezchlebové: *Konference Informační gramotnost se konají v Moravské zemské knihovně od roku 2002. Záměrem organizátorů bylo zdůraznit význam práce s informacemi jako základu pro další celoživotní vzdělávání společnosti. Potřebu systematické a koordinované podpory informačního vzdělávání a gramotnosti na základních, středních a vysokých školách. Upozornit a ukázat, jaké možnosti v této oblasti mají knihovny, zejména školní knihovny v rámci školy a podpory jejího školního vzdělávacího programu.*³

V roli pedagoga vedla absolventské práce studentů knihovnictví v Brně na Obchodní akademii a vyšší odborné škole Brno a Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde také přednášela. Lektorsky i organizačně zajišťovala v MZK akreditovaný rekvalifikační knihovnický kurz, kurz specializovaný na práci informačních a studijních center škol pro učitele, byla autorkou projektu *Možnosti spolupráce veřejných knihoven a škol v 21. století*. Rozvíjela spolupráci i v mezinárodním měřítku. Úzce spolupracovala se Slo-

Foto: archiv autorky

Jana Nejezchlebová se narodila 12. 3. 1947 v Třebíči, kde maturovala na Střední všeobecně vzdělávací škole (1966), o rok později absolvovala dvouleté nástavbové studium na Střední knihovnické škole v Brně. V roce 1973 složila státní zkoušku na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, obor knihovnictví a vědecké informace, v letech 1993/1994 na téže fakultě absolvovala kurz Řízení veřejné knihovny.

Pracovala v Okresní knihovně v Třebíči (od 1967), ve Státní vědecké knihovně v Brně – dnes MZK (od 1979), od roku 1990 ve funkci vedoucí oddělení knihovnictví. S knihovnou zůstala profesně spojena i po svém odchodu do důchodu jako výkonná redaktorka časopisu *Duha*. Za jejího aktivního přispění vyšlo ještě 4. číslo 2021. V posledních letech pracovala také v odborné knihovně Židovské obce Brno.

Byla aktivní členkou výkonného výboru SKIP Velká Morava, koordinátorkou Sekce vzdělávání SKIP, v roce 2003 se aktivně podílela na vzniku Klubu školních knihoven SKIP, byla činná v Sekci veřejných knihoven SKIP a v Sekci pro regionální funkce SDRUK. Byla nositelkou prestižního ocenění Medaile Z. V. Tobolky (2009) a Velkomoravský knihovník (2013).

venskou pedagogickou knižnicou, metodickým pracovištěm pro školní knihovny. Několikrát se aktivně účastnila mezinárodní konference v Bratislavě *Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl*.

Časopis Duha

Jana Nejezchlebová pracovala nejdříve v redakční radě (od roku 1998), od roku 2009 ve funkci vedoucího redaktora, na tomto postu vystřídal doc. Jaromíra Kubička. Je autorkou rozhovorů s mnoha knihovníky, svůj zájem směřovala především k tématům informační gramotnosti, celoživotního vzdělávání a školních knihoven.

Jak mnoho se zapsala do srdcí svých kolegů, za všechny nejlépe vypovídá ředitelka Knihovny Jiřího Mahena v Brně Libuše Nivnická. Vzpomíná na ni jako na: *člověka nesmírně pracovitého, moudrého, laskavého. Působila křehce, ale byla neuvěřitelně silná a tak si ji budu pamatovat. Je vzácné, když nám život dopřeje mít takového člověka ve své blízkosti. Jana tu s námi bude ve svých činech a svým lidstvím napořád.*

Jana Nejezchlebová ve své práci často zdůrazňovala význam regionálních funkcí knihoven a potřebu vzájemné spolupráce: *Nejen, aby pracovníci věděli, co se děje ve vedlejší oddělení, ale aby navazovali na práci, pomohli si tam, kde*

*je třeba. Jde o prestiž celé knihovny, o její vnímání veřejností, školami. V další fázi jde o spolupráci knihoven v regionu, o výměnu zkušeností, praktické ukázky „jak na to“, podporu a pomoc knihovníkům menších profesionálních, ale i aktivních neprofesionálních knihoven.*⁴

Patřila mezi knihovníky, kteří své práci darovali to nejcennější – svoje srdce. Její zapálení pro obor, pro práci, kterou milovala, bylo patrné při každém setkání s ní, byla vždy usměvavá, plná vitality, studnicí nápadů, do jejichž realizace se směle pouštěla a svým nadšením uměla přitáhnout i ostatní. Kromě svojí bohaté profesní dráhy stačila vychovat tři dcery a věnovat svůj čas i výchově svých vnuků.

Po naší milé kolegyni nám tu zůstalo prázdné místo. V našem oboru, ale ani v žádném jiném vždy neplatí, že jsme nahraditelní. Ti, kteří nesou pochopně, jsou vždy výjimeční. Jana Nejezchlebová nám po sobě zanechala poselství lásky k oboru, radosti z práce, nadšení z nových výzev, chuť posouvat obor a jít dál. Je na nás, abychom převzali tuto krásnou štafetu se ctí.

MONIKA KRATOCHVÍLOVÁ

Monika.Kratochvilova@mzk.cz

Pozn.: V příspěvku byly použity podklady z nominace na udělení Medaile Z. V. Tobolky a ze Slovníku českých knihovníků.

¹ https://ipk.nkp.cz/docs/prirucka_pro_skolni_knihovny.pdf

² Plné texty šesti vydaných sborníků z konferencí Informační gramotnost (2003–2008) jsou přístupné v Digitální knihovně MZK.

³ <https://duha.mzk.cz/clanky/konference-o-informacni-gramotnosti>

⁴ <https://duha.mzk.cz/clanky/komunitni-knihovna-potrebuje-vzdelaneho-knihovnika>

Jak jsem potkal Járu Okrouhlíkovou

Historie Knihovny Uměleckoprůmyslového muzea (UPM) je protkána velkými jmény; kupříkladu František Adolf Borovský, Zdeněk Wirth, Oldřich J. Blažíček nebo Zdeněk Lukeš. Mezi těmito jmenovanými i nejmenovanými osobnostmi náleží významné místo i dr. Jarmile Okrouhlíkové, která knihovnu řídila přes dvacet let a v loňském roce oslavila osmdesátku.

Takové výročí je báječná příležitost připomenout její působení a zásluhy, ale autory oslavných textů staví do nezáviděníhodné pozice. Každý publikovaný článek musí být originální, nápaditý a neopakovat již mnohokrát řečené. Proto se musím čtenářům omluvit, že tento můj elaborát bude o všem možném a kolegyně Okrouhlíková v něm bude spíše skryta jako spojovací řetěz než jeho hlavní hybatel.

A hned musím připojit další omluvu. Nazval jsem paní Okrouhlíkovou kolegyní, i když jsme nikdy v žádném pracovním smyslu kolegy nebyli. Když jsem se ucházel o řízení Knihovny UPM, byla už na odpočinku a já mnohokrát slyšel: *Ty neznáš Járu Okrouhlíkovou? No, to tě musím seznámit!*

Žel, podle rčení, chcete-li pobavit bohy, sdělte jim své plány, spadli jsme do doby covidové a naše možné seznámení bylo odloženo na neurčito. Ovšem i v tuto dobu její stopa ovlivňovala naše myšlenky i činy. Přípravovali jsme nové stránky knihovny a výstavu k jejímu stodvacátému výročí otevření v budově UPM a tehdy jsem postupně s obdivem odhaloval, čím vším tato žena prošla a co všechno dokázala.

Po studiích knihovnictví roku 1963 nastoupila rovnou do knihovny a byla okamžitě vržena do budování nového systematického katalogu podle MDT a jmenného katalogu článků z časopisů. Vedle práce ovšem ještě dokončila studium dějin umění.

Na začátku 70. let se stala svědkyní rozdělení tehdy sloučených institucí UPM a Národní galerie a pro knihovnickou práci daleko zásadnější

věci – vybourání podlahy a stropu mezi dvěma velkými skladišti a vybudování čtyřpatrové železné konstrukce, která měla zajistit dostatek místa pro uložení fondu v budově UPM. Což o to, konstrukce místo zajistila, ale také způsobila tak vážné statické narušení celého objektu, že se objevily praskliny ve zdech. Náprava stavu a rekonstrukce po povodních v roce 2002 už dopadla zcela na bedra Járy Okrouhlíkové, protože se roku 1991 stává ředitelkou knihovny.

Někdy v této době zvažuje velkou životní změnu – opustit knihovnu a věnovat se své druhé lásce: umění. Naštěstí pro knihovnu k tomu nedošlo, a tak Jára Okrouhlíková stojí za všemi proměnami klasického listkového knihovnictví v dnes známý elektronický svět fulltextových vyhledávačů a katalogů. V roce 1995 byla zahájena elektronická katalogizace, dva roky poté mají počítače všichni pracovníci a v roce 1999 má Knihovna UPM jako první muzejní knihovna u nás vlastní webové stránky a on-line katalog za vydatné technické podpory Květy Hartmanové (a další velké jméno!).

V již zmíněném roce povodní sice muzeum ani knihovní sklady nebyly zasaženy, ale stav budovy byl natolik vážný, že celý fond – 155 000 svazků o váze 190 tun – musel být přestěhován do depozitáře v Brandýse nad Labem. Knihovna zůstala otevřena i během rekonstrukce až do roku 2004, kdy byly knihy nastěhovány zpět.

V roce 2010 přechází knihovna díky získaným prostředkům z VÍSK na nový elektronický knihovnický systém.

J. Okrouhlíková (sedící vpravo) krátce po převzetí Ceny českých knihovníků v prostorách Knihovny UPM

Foto: archiv Knihovny UPM

Poslední velkou rekonstrukci budovy UPM, která probíhá v letech 2014–2017, by sice mohla Jára Okrouhlíková sledovat pouze zpozzdálí, přenechává své vedoucí místo mladší kolegyni Šárce Bláhové (také jméno!), ale využívá svých zkušeností a pomáhá při stěhování fondu i při knihovnické práci v provizorních podmínkách domu U Minuty. Do nově rekonstruovaného prostoru se však již nevrátila a odchází na odpočinek.

Její dobrý duch je však stále přítomen při zásadních i méně zásadních rozhodnutích, která se knihovny dotýkají, a je tedy jenom logické, že v roce 2021 pro ni podáváme návrh na udělení

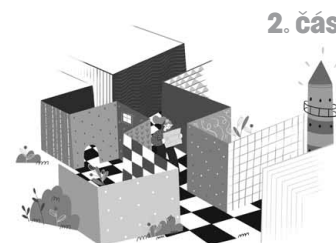
Ceny českých knihovníků. To už byla moje práce a současně šance na osobní setkání. I když to chvíli nevypadalo, covid útočil, Jára Okrouhlíková se necítila zdravotně nejlépe, přece jen se podařilo! Na slavnostním zasedání výkonného výboru SKIP, několik dnů před jubileem, k nám zavítala a cenu převzala. Ale to už všichni víte.

Co tedy říci závěrem? Ještě jedno přání (a omluvu): *Milá Járo, snad prominete toto familiární oslovení od svého nástupce, buďte tady s námi ve zdraví ještě dlouhé roky a vzpomeňte na nás. Doufám, že víte, že jste ve své (a také trochu naší) knihovně vždy srdečně vítána.*

JAROSLAV KOSTECKÝ | kostecky@upm.cz

Mediální vzdělávání v knihovnách

Posilovat odolnost vůči dezinformacím

2. část

Přinášíme druhý článek z cyklu Mediální vzdělávání v knihovnách, který v rámci programu *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím* připravuje Nadace OSF.

*Cílem mnoha dezinformací je, aby lidé nevěděli, co je pravda, nebo získali pocit, že žádná pravda ani neexistuje. Aby věřili předpoklům, říká Alexandra Alvarová, novinářka žijící v Kanadě. Je autorkou knih *Krmit demony* a *Průmysl lži: Propaganda, konspirace a dezinformační válka*, a tak jsem ji vyzpovídala.*

Jak poznám, co je dezinformace?

Když se řekne dezinformace, představí si většina z nás lež. Ale čistá lež tvoří jen nepatrné procento dezinformací. Setkáváte se s pravdou, která je vytržena z kontextu a poskládána tak, že je nasvícený jen její určitý aspekt. Je ovšem lákavý pro to, čemu se říká kognitivní zkreslení.

Takže se nám ta „správně nasvícená“ informace trefí do předsudku, který my už máme. Dezinformace apeluje na naše emoce, jako je strach a hněv. Smyslem dezinformací není nám něco nalhat, ale posunout nás k nějaké akci. Třeba k výběru určité strany ve volbách, k nějaké fyzické akci, jako je třeba odmítnutí vakcíny. Moderní dezinformační metodou už není lež, ale radikalizace, extremizace a behaviorální zkrat. Vojáci mluví o takzvané memetické válce.

Jak takové memy vypadají?

Mohou to být nápěvy písní, hesla nebo například židovské hvězdy s nápisem „neočkovaný“. Mem se nám propojuje v hlavě s něčím, co už známe, s naším kulturním vesmírem a vytvoří další střep korálového útesu, který nás posune blíže k fyzické akci v terénu, k tomu, abychom se rozhádali s přáteli, přerušili kontakt s rodinou, odmítli vakcínu... společnost začne být rozhádána.

Na jedné ze svých přednášek jste říkala, že ačkoli se považujeme za racionální bytosti, naše mysl nás opakovaně zrazuje. Ve chvíli, kdy narazíme na emočně silný obsah, vypínáme šedou kůru a aktivuje se starý „plazí mozek“ a jeho schéma: Uteč, nebo bojuj.

Dezinformační kampaně mají na své straně ohromně silnou zbraň, a to je evolučně správné a v jiných případech výhodné nastavení pro případ nebezpečí. Když k vám běží tygr, potřebujete jednat rychle a automaticky. V mozku dojde k chemickým reakcím, které přechodně vypnou kritické myšlení, šedou kůru mozkovou, na kterou jsme tak pyšní. Když nějaká informace spustí tento starý mechanismus, tak jsme zranitelní. Začneme sdílet, řvát, rozesílat e-maily přátelům a rodině. V tu chvíli jsme automaticky jednající bytosti, která brání svoji rodinu, svoji vlast, své děti, svůj byt... třeba před lží o covidu, před vakcínami... Dezinformační kampaň lze vymodelovat na jakémkoli narativu.

Jsou lidé schopni pochopit, že se mýlí? Že byli obětí manipulace?

Pro lidi je těžké si připustit, že se stali obětí manipulace, omylu. Každý o sobě máme určité mínění, považujeme se za rozumné a vzdělané lidi... Jenže ono tady o inteligenci a vzdělání nejde, ten mechanismus, který nám ve chvíli ohrožení vypne kritické myšlení, v sobě máme všichni. Ostatně, podle průzkumů tvoří 60 % sdílení nepřechtené články! Titulek zkratka spustí

obraný mechanismus. Problém je, že jako byly dříve v médiích závody ve sledovanosti, tak dnes jsou na internetu závody v „těžbě“. Ta těžná surovina jsou naše psychologická data, ze kterých vzniká velice cenná databáze toho, kdo jsme, jaké jsou naše hříchy, naše tužby... Vzniká hustá síť psychologických profilů, které jsou moderním uranem 231 do informačních zbraní. V lepším případě pak zadavatel lépe cílí reklamu. V horším případě je zadavatelem politický subjekt, který si objedná dezinformační kampaň. Například kampaň, jejímž cílem je přesvědčit část populace, že Donald Trump je ztělesněním Ježíše a že má zachránit svět před zlou mezinárodní kabalou pedofilů, která unáší děti.

Mluvíte o konspirační teorii QAnon?

Ano, tohle je základní narativ digitální psychologické operace, která se jmenuje QAnon. K tomu, aby tato operace mohla vzniknout, potřebovali zadavatelé data lidí, kteří mají nějaké silné psychologické trauma ze zneužívání nebo týrání v dětství. Takový datový balíček se dá koupit. Vy pak na tyto lidi cílíte informace, tím v nich spustíte staré trauma. Opakované vystavení traumatu způsobí, že se člověk ocitne v takzvané disociovaném stavu a začne jednat nestandardně, řekli bychom „jako blázen“.

Ten obsah tedy funguje jako spouštěč traumatu?

Přesně tak. A vy už pak člověku v tomto stavu můžete prodat jakoukoli fantasmagorii. Tímto způsobem ostatně pracují sekty – spustí stará traumata lidí, snaží se je oddělit od rodiny a přátel. Pak už tomu člověku můžete v hlavě vybudovat kompletně nový narativní vesmír. V disociovaném stavu už nemá přístup ke znalostním konstruktům, které měl v normálních časech.

Radikalizace i strach z neznámého jsou tedy hlavním nástrojem hybridní války?

Nejrychleji se na sociálních sítích šíří pobuřující informace. Prosadí se influenceři, kteří jsou dojemní, zábavní nebo pobuřující, pravdiví být nemusí. Dnešní základní motto informační války, se kterou přišli Rusové, bylo „hacknout americký náboženský přístup ke světu“. A tak se zrodil narativ o „ochraně křesťanských hodnot židovsko-křesťanské civilizace“. To není nic jiného než prostý kognitivní hack upřímně věřící obyčejné americké populace, která sleduje Fox News a kterou můžete přesvědčit o tom, že hejna ne-

znabohů z jiných civilizací chtějí obsadit jejich pole, sklídit jejich úrodu a znásilnit jejich ženy.

Pak tu máme onen narativ, že Rusko je země, kde je svět ještě v pořádku, že brání ony tradiční hodnoty...

Ano, Rusko se tvářilo jako obhájce křesťanství, starého dobrého světa, obhájce tradiční patriarchální rodiny před „nebezpečným homosexualismem“, před levičáky – neomarxisty a progresivisty na univerzitách a dekadentní kulturou... Tohle je ideologie, kterou vymyslel ruský ideolog Dugin a kterou na Západ vyvezli tři velcí oligarchové: Jakunin, Komov a Malufiev. Ohledně propagandy a kontroly percepce jsou Rusové nejlepší na světě a vždycky byli. My máme permanentní tendenci je podceňovat kvůli tomu, že nejsou schopni uživit své vlastní lidi a že jejich ekonomika je bídná. Ale to pro ně není důležité. Oni mají nejlepší světové kapacity na výzkum behaviorální psychologie. V rané fázi Rusko po roce 1917 exportovalo komunismus jako ideologii a komunistická internacionála sloužila jako jeho celosvětová ideová základna. Dnes na to navazují v oblasti memetické války.

Proč se lidé z Finska a z pobaltských zemí mnohem lépe brání hybridní válce?

Oni Rusy dobře znají, mají je blíže a ten strach je tam větší. Na druhou stranu my jsme byli pod dezinformační palbou mnohem déle. Sloužili jsme roky jako ruský logistický hub do Evropy, jako bezpečná zóna. Ambasáda byla donedávna narvaná množstvím zpravodajců. Byli jsme jejich oázou. Ta odolnost lidí z Pobaltí má ale ještě jeden důvod, a tím je jejich kvalitní vzdělání v oblasti práce s informacemi, které v Česku zkrátka chybí. Jsou to nesmírně vzdělaní a dobře orien-

tovaní lidé. Oni se ve škole učí myslet, předávat si informace..., je tam úplně jiné paradigma distribuce informací uvnitř společnosti. Vzdělání a schopnost kritického myšlení je základ.

Proč je v českém prostředí toto problém?

Kritické myšlení se formuje jen tam, kde je dostatečně liberální a přístupné prostředí. Autoritářský způsob výchovy a předávání informací plodí toxické nastavení mysli a snadnou manipulovatelnost. Proto je Česko snadným cílem hybridní války podobně jako oblasti Spojených států z takzvaného Bible Beltu, které podporovaly Trumpa – autoritářské prostředí dělá občany mimořádně zranitelnými v hybridní válce.

LUCIE TOMANOVÁ

Ilustrace: archiv Nadace OSF

Užitečné tipy pro vás

— **Jakub Eberle** nasvěcuje téma hybridní války v jiné perspektivě: ukazuje, jak rozdílně si hrozbu dezinformací představuje například voják, novinář nebo organizace zaměřená na ověřování faktů.

— Podívejte se na přednášku *Afekt, úzkost a strach v české debatě o hybridní válce*, kterou na jaře 2021 přednesl spolu Janem Danielem (<https://medial.phil.muni.cz/Play/11550>).

— Přečtěte si rozhovor Jakuba Jetmara: *Spousta lidí nálepkuje jako dezinformace cokoliv, co se jim nelíbí*, který vyšel na portále MEDIÁŘ 7. 6. 2021.

— **Kognitivní zkreslení** popisuje i jedna z kapitol metodického materiálu pro mediální vzdělávání v knihovnách *Jak vznikají zprávy a jak si je snadno ověřit*, který vznikl ve spolupráci Nadace OSF s Kateřinou Křivánkovou z organizace Zvolši.info. PDF je volně ke stažení na www.osf.cz.

Článek vznikl ve spolupráci s *Nadací OSF*, která v rámci programu *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím* pořádá akce pro knihovníky v oblasti mediálního vzdělávání. Spolu s tím podporuje knihovny v jejich úsilí v oblasti celoživotního vzdělávání veřejnosti zaměřeného na rozvoj mediální gramotnosti.

Posláním Nadace OSF je podpora živé občanské společnosti. Nadace se nebojí otevírat citlivá a opomíjená témata a společně s dárci hledat průkopníky, kteří taková témata budou rozvíjet. V rámci programů se věnuje vzdělávání, advokační práci, digitalizaci veřejné správy, nezávislé mediální scéně, posílení angažované veřejnosti a komunitních projektů.

Lucie Tomanová je nezávislá publicistka s hlubokým zájmem o vědu a nové společenské fenomény. Vystudovala agrobiologii na ČZU a žurnalistiku na FSV UK.

TEREZA LIŠKOVÁ | tereza.liskova@osf.cz

Obecní knihovna Pavlovice u Přerova

Knihovna v Pavlovicích patří mezi malé vesnické knihovny s necelými dvěma sty pravidelných čtenářů. Pracují v ní dva knihovníci. Má stálou výpůjční dobu a i v letních měsících si čtenáři mohou vypůjčit knihy podle svého vkusu a zájmů. Interiér knihovny je po rekonstrukci. Prostor je rozčleněn na půjčovnu se dvěma pracovišti pro veřejnost s internetovým připojením, výstavy, tvoření; vzdělávací akce probíhají v klubovně, v čítárně se konají knihovnické lekce pro děti a je doplněna antikvariátem z darovaných knih.

Jsmo zapojeni do cirkulačního programu knihoven, což umožňuje určitou pestrost a obměnu titulů. Díky velké podpoře obce každý rok získáváme nové knihy do stálého fondu, které vybíráme na základě požadavků čtenářů a nabídky knižního trhu.

V prostředí knihovny probíhají různé kulturní akce. Zveme spisovatele, pořádáme čtenářská odpoledne s pohoštěním, klubovnu využívají k setkání některé místní spolky. V malé vstupní hale jsme vytvořili zázemí pro řidiče veřejné dopravy, aby zde mohli příjemně trávit přestávku. Máme tak dokonalý přehled o jízdách řádek autobusů.

Poslední rok byl velmi nepříznivý pro pořádání společenských setkání. Pokud to epidemiologická situace dovolávala, měli jsme v Pavlovicích otevřené knihovnické okénko, a tak jsme umožňovali alespoň malé rozptýlení lidem, kteří většinu svého volného času museli trávit v domácím prostředí. Knihy jim do života přinášely radost a povzbuzení.

Nepříznivého období využilo zastupitelstvo obce v oblasti kultury k rekonstrukci kulturního domu a s ním i knihovny. Máme nová okna s velkými parapety, které poskytují místo k přehlednému rozložení knih hlavně pro děti, pro které jsou vizuální vjemy velmi důležité. V knihovně jsou také nové radiátory, místnosti jsou vymalované. Vracející se čtenáři mají pěkné a bezpečné zázemí pro půjčování knih.

Foto: Marie Henslová

Noc s Andersenem v roce 2021

Pravidelné testování a také stav, kdy se ve škole nevyskytli covidově pozitivní žáci ani učitelé, umožnilo setkávání malých třídních kolektivů v prostorách klubovny. Pořádali jsme knihovnické lekce pro školní děti a ilustrace k přečteným literárním ukázkám posloužily k výzdobě. Protože knihovna byla pro děti na dlouhou dobu jediným spojením s kulturou, uspořádali

jsme zde i individuální výstavu výtvarně nadaného žáka naší školy Jana Zábranského (ve svém volném čase navštěvuje ZUŠ v Lipníku nad Bečvou). Zařadil se i do projektu mladých výtvarníků na obnovu brněnské čtvrti zvané Bronx. Výstavu postupně navštívily třídní skupiny žáků a v pátek při půjčování knih i širší veřejnost.

Podařilo se nám vyhodnotit projekt *Knížka pro prvňáčka*. Účastníme se i programu *S knihou do života* a do knihovny chodí i malé děti se svými rodiči. Tradiční *Vítání občánků* se uskutečnit nemohlo, ale mladí rodiče si chodí půjčovat knihy pro nejmenší děti k prohlížení a odbornou literaturu o výchově.

Pavlovická knihovna spolupracuje s Místní akční skupinou Moravská brána. Jeden z jejích

projektů, místní akční plán (MAP) rozvoje vzdělávání v naší oblasti podporuje čtenářskou gramotnost a do podpory zařazuje i knihovny spádových obcí. Letos proběhla literárně-výtvarná soutěž **Komiksománie 2021**, kterou žáci z Pavlovic vyhráli. Součástí výhry bylo i sponzorování „grilovačky“ v přírodě, která předcházela *Noci s Andersenem*. Tato tradiční akce se v Pavlovicích po roční přestávce uskutečnila, i když opožděně v letním období.

Plánujeme i obnovení besed. Prvním pozvaným hostem byl přerovský kreslíř a básník Lubomír Dostál, kterého jsme pozvali na *Noc s Andersenem*. Na podzim se snad uskuteční dlouho odkládané setkání se spisovatelkami Petrou Braunovou a Helenou Beránkovou.

MARIE HENSLOVÁ

| knihovna.pavlovice@seznam.cz

Recenze

Standard pro postupy rekonstrukce knihoven

Nový a velmi potřebný dokument určený knihovnám a především zřizovatelům/provozovatelům knihoven nese název **Standard pro postupy rekonstrukce knihoven**. Vychází v řadě metodických materiálů vydávaných Knihovnickým institutem Národní knihovny ČR za podpory Ministerstva kultury. Jde o barevnou komentovanou verzi *Metodického pokynu pro postupy rekonstrukce knihoven*¹ autorem Lenky Dostálové² a Moniky Kratochvílové³ z Moravské zemské knihovny v Brně.

Materiál věnovaný otázkám rekonstrukce knihoven a jejich proměnám v moderní prostory si zasluhuje velkou pozornost všech, kdo se připravují na rekonstrukci, přestavbu nebo proměnu prostor knihovny. Nový dokument již v úvodní části

odkazuje na použité standardy a doporučení celostátního i mezinárodního významu.

Nejde o univerzální návod – metodiku je nezbytné přizpůsobit podmínkám konkrétní knihovny i obce. Stejně tak, jako se dynamicky pro-

¹ Metodika Ministerstva kultury č. 209 ze dne 24. 9. 2020, č. j. MK 57808/2020 OVV, sp. zn. MK-S 5556/2020 OVV a je k dispozici ke stažení na <http://invenio.nusl.cz/record/432048>.

² Lenka Dostálová pracuje v Metodickém centru pro výstavbu a rekonstrukce knihoven Moravské zemské knihovny v Brně – viz <https://mcvrk.mzk.cz/>.

³ Monika Kratochvílová pracuje jako krajský metodik v Moravské zemské knihovně v Brně.

měňuje společnost, je nezbytné proměňovat i knihovny, jejich prostory, činnosti a zaměření. Rekonstrukce jejich prostor musí jít ruku v ruce s modernizací pojetí služeb tak, aby se veřejná knihovna v obci stala vyhledávanou alternativou trávení volného času, místem setkávání a komunitních aktivit.

Důvodů, proč bychom si neměli nechat standard pro postupy rekonstrukce ujít, je celá řada. Přináší především obecný návod pro optimální průběh rekonstrukce či modernizace interiéru knihovny. Připomíná, jaké funkce má veřejná knihovna v místě a jaké služby a aktivity může poskytovat. Nejde jen o trendy poslední doby, ale i o přesahy do dalšího období. Komunitní principy jsou pro úlohu současné moderní knihovny zásadní; stejně tak důležitá je i její vzdělávací role. Vliv na uživatele má bezesporu také samotná budova knihovny, její interiéry a vnitřní vybavení. Standard tak respektuje trendy, které přináší současná *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030*⁴.

Materiál se také opírá o architektonické a obecné stavební zásady, urbanistická řešení a bezbariérovost, kterým je v posledních letech věnovaná velká pozornost. Velkým přínosem pro praktické využití jsou doporučení, která jsou pro větší přehlednost rozdělena do tří kategorií podle počtu obyvatel – obce s knihovnou:

- do 3000 obyvatel;
- do 20 000 obyvatel;
- do 40 000 obyvatel.

V nich jsou popsány prostory a jejich vybavení, včetně venkovních prostor.

Podstatnou částí je soubor rad věnovaných jednotlivým fázím rekonstrukce knihovny. Tu je potřeba chápat jako komplexní proces, který vyžaduje konzultaci s celou řadou odborníků z oblasti stavebnictví. Je nutné vědět, jaké jsou právní a zákonné postupy rekonstrukce a jak nejlépe naplánovat realizaci projektu. V rámci předprojektové přípravy je nezbytné připravit jednoznačnou formulaci záměru – přípravné fáze přitom ideálně začínají dlouho před zahájením rekonstrukce. Metodika přináší i soubor otázek, na které má knihovna před realizací projektu najít odpovědi, a na základě nich poté definovat požadavky na projekt knihovny.

Poslední – a ne méně významnou – kapitolu tvoří financování. Jaké jsou finanční možnosti při zajištění stavebních úprav? Kam se obrátit při potřebě vícezdrojového financování? Jaké dotační portály sledovat? To vše tvoří součásti této kapitoly.

Současná společnost klade mnoho požadavků na komunitní knihovnu. Prioritou je její zapojení do života a strategie rozvoje obce; v mnoha z nich jsou právě knihovny místem pro setkávání zastupitelstva či občanské debaty, vítání malých čtenářů, loučení s absolventy škol a mnoho dalších pestrých aktivit daných konkrétní komunitou. Vydání *Metodický pokyn pro postupy rekonstrukce knihoven* tomu může výrazně pomoci.

Standard je volně dostupný; stáhnout si jej můžete na adrese <https://ipk.nkp.cz/docs/standard-pro-postupy-rekonstrukce-knihoven>.

MARIE ŠEDÁ | marie.seda@nkp.cz

⁴ Dostupné z: <https://www.nkp.cz/ipk/ipk/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027>.

Do čísla přispěli

knihovna v Ostravě ■ **Libor Dvořák** – překladatel, komentátor Českého rozhlasu ■ **Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Lenka Hanzlíková** – Městská knihovna v Praze ■ **Marie Henslová** – Obecní knihovna Pavlovice u Přerova ■ **Barbora Horáková** – Krajská knihovna v Pardubicích ■ **Mgr. Zlata Houšková** – SKIP ČR ■ **Helena Chábová** – Knihovna Jiřího Mahena v Brně ■ **Bc. Radomíra Kodetová** – Krajská knihovna v Pardubicích ■ **Ing. Jaroslav Kostecký** – Uměleckoprůmyslové museum v Praze ■ **Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová** – Moravská zemská knihovna ■ **PhDr. Ivana Laiblová Kadlecová** – Knihovna Akademie věd ČR ■ **Mgr. Pavlína Lišovská** – Knihovna Jiřího Mahena v Brně ■ **PhDr. Marie Šedá** – Národní knihovna ČR ■ **Ing. et Bc. Lucie Tomanová** – žurnalistka ■ **Milan Valden** – Národní knihovna ČR ■ **Ing. Petr Žabička** – Moravská zemská knihovna

Knihovny v novém

Knihovní centrum U Vokolků

Knihovní centrum U Vokolků je detašovaným pracovištěm Krajské knihovny v Pardubicích. Pojmenované je po významné rodině tiskařů. Otevřeno bylo v červnu 2020 po rozsáhlé rekonstrukci historických budov v centru Pardubic. Jedná se o tři renesanční domy v lokalitě na Příhrádce, která tvoří historickou spojnici mezi městem a zámeckým areálem.

Výchozí stav

V historickém centru Pardubic se nacházely prázdné a nevyužívané památkově chráněné objekty čp. 6, 7 a 8, které jsou uvedeny v Indikativním seznamu národních kulturních památek. Tyto objekty vykazovaly špatný (v případě čp. 6 až havarijní) stavebně-technický stav, ale mají významnou památkovou hodnotu nejen pro Pardubice, ale i pro aglomeraci.

Budovy jsou lokalizovány v historické části krajského města Pardubice zvané na Příhrádce, což je uzavřená a památkově chráněná lokalita, která je součástí městské památkové rezervace Pardubice. Její vznik se datuje do let 1500–1515, kdy byla tato lokalita začleněna jako součást rozšířeného opevnění k zámku a zároveň tvořila přirozenou spojnici s městem. Historicky objekty sloužily k ubytování vojenské posádky, úředníků, jako hospodářské budovy, konírna, byla zde palírna, kovárna, šatlava a zasedal zde soudní dvůr. Následně byly budovy v průběhu 17.–19. století přestavovány na byty a dílny.

V minulém století se předmětné objekty využívaly jako skladové a kancelářské prostory (sídlo Pedagogického nakladatelství, archeologický depozitář) a byty. Od roku 2008 zde probíhal rozsáhlý historicko-archeologický průzkum a stavební zásahy k zabezpečení statiky staveb, neboť se projevovaly poruchy obvodového zdiva a hrozilo zřícení částí budov a stropů.

Od roku 2014, kdy byl majitelem objektů Národní památkový ústav (NPÚ), začala knihovna za podpory Krajského úřadu Pardubického kraje usilovat o jejich záchranu, neboť hrozil jejich prodej formou dražby jako „nepotřebného majetku“.

Postoj Pardubického kraje k rekonstrukci

V květnu 2014 jsem se rozhodla kontaktovat tehdejšího ministra kultury Daniela Hermana, aby dražbu zastavil. Následně začal jednat hejtmán Pardubického kraje o možnosti převodu nemovitostí na Pardubický kraj, k čemuž došlo v únoru 2016. V říjnu 2014 se konalo veřejné shromáždění, kde byl široké veřejnosti představen projektový záměr na obnovu domů a jejich zpřístupnění veřejnosti.

Projekt našel širokou podporu veřejnosti i Kraje a byl zařazen do vybraných aktivit podporovaných v rámci Integrované územní investice Hradecko-pardubické aglomerace. Následně se spolu s Karlštejnem stal vzorovým projektem pro EU na obnovu a zpřístupnění památek.

Realizace a její úskalí

Vlastní realizace projektu trvala od prvních příprav v roce 2014 do otevření v roce 2020. Celému procesu nejprve předcházelo zpracování projektového záměru, který předkládala knihovna. Od samého počátku bylo zřejmé, že objekty budou sloužit knihovně. Cílem bylo opravit a zpřístupnit široké veřejnosti památkové objekty a zároveň je obsahově naplnit činnostmi knihovny.

Náš záměr směřoval k nabídce nových aktivit, které může knihovna veřejnosti nabídnout. S ohledem na délku celého procesu se jednalo vpravdě o vizionářský počín a po celou dobu jsem měla obavy, aby ve výsledku záměr reflektoval vývoj a sloužil ku prospěchu všech zúčastněných. Velkou předností pro nás byla skutečnost, že jako ředitelka knihovny jsem byla členem pro-

Interiér čítárny

jektového týmu a po celou dobu jsem stála u zrodu projektu. Měla jsem možnost ovlivnit konečná řešení a úzce spolupracovat s projektanty na finální podobě.

V rámci možností se nám všichni snažili vyjít maximálně vstříc a přizpůsobit vzniklé prostory zamýšlené činnosti. V několika případech jsme s ohledem na stavební možnosti a nutnou ochranu památky byli nuceni pro změnu ustoupit z našich požadavků či představ. Myslím, že výsledkem je velmi dobrý kompromis.

Celý projekt byl rozdělen na dvě etapy. První byla zaměřena na stavební část a obnovu budov, včetně restaurování maleb a stavebně historických prvků. Druhá část byla zaměřena na vnitřní vybavení pro knihovní účely a technologie. Snahou bylo nenásilně propojit historické stavby s moderními technologiemi, a naplnit je tak smysluplnými možnostmi služeb, vzdělání a kultury.

Problémů během stavby nastalo několik. Ty krásné spočívaly v nalézání a odkrývání neznámých či léty opomenutých artefaktů a stavebních prvků. K nejzajímavějším patřila velká kompletně zachovalá černá kuchyně, schodiště vedoucí do zdi, ale také keramika, mince či boty ze 16.–17. století. Důležité bylo rovněž zajištění a odkrytí nástěnných 600 let starých maleb a restaurování těch nejhodnotnějších.

K méně dobrým patřilo zřízení části schodiště, které nemělo žádné základy, či řešení sanace zdiva a míry vlhkosti. Všechny stavby stojí částečně na dřevěných pilotech a jsou součástí území, které se v případě potřeby zaplavilo jako obrana zámku vodou. Díky velmi podrobnému průzkumu a přípravným sondám nebylo nutné dělat žádné dramatické zásahy do projektu či řešit nenadále změny.

Prostorové dispozice

Oříškem celé stavby bylo najít možnosti zpřístupnění a bezbariérovosti. Jedná se totiž o tři budovy s různou úrovní podlah, s architekturou a rozvržením z počátku 16. století a s množstvím přístaveb. Také propojení budov bylo možné pouze v omezené míře. Nicméně se podařilo vytvořit prostory, které jsou plně vybavené technologiemi, multimediální technikou, vkusně zařízené nábytkem na míru a odpovídají všem našim požadavkům.

Komplex budov je rozdělen na komunitní část, kde je umístěna veřejně přístupná čítárna a multifunkční ateliér. Chodby slouží pro menší výstavy.

Čítárna nabízí své služby po celý týden. Je zde v nabídce denní tisk, časopisy a volný výběr knih, sada deskových her pro vnitřní i venkovní použití. Samozřejmostí je veřejně přístupný internet i WIFI. V jedné z místností je minipódium určené pro autorská čtení, promítání či besedy a vzdělávací akce. Slouží k setkávání i prezentaci literátů. Prostor je rozšířen o sluneční terasu a nabízí i občerstvení ze samoobslužných automatů. K dispozici je kuchyňka s možností ohřevu jídla pro matky s dětmi.

Ateliér je vybaven pro výtvarné a grafické workshopy, šicí dílny a další aktivity. Všechny prostory jsou bezbariérové.

Ve vedlejší budově je umístěno hudební oddělení s možností práce na PC, vybavené multimediální technikou, přístupy do databází, je zde dostupná přehrávací technika, hudební periodika a odborná literatura, rozsáhlý fond hudebních nosičů s různými žánry a zvuková knihovna. Toto oddělení je otevřeno každý den v týdnu.

V patře se nachází odborná badatelna „Brána vesmíru“, která vznikla díky spolupráci knihovny s Českou kosmickou kanceláří a obsahuje soukromé knihovny našich předních odborníků na kosmonautiku (Karel Pacner, Antonín Vítek a další). Tyto dokumenty jsou přístupné pouze prezenčně a je třeba se předem objednat.

Poslední dům je propojen s věží a je věnován literárnímu muzeu. V přízemí se konají krátkodobé tematické výstavy, v patře jsou pak ve stálé expozici představeny vybrané literární osobnosti Pardubic a našeho kraje, které často lidé znají spíše podle pojmenování ulic, ale jinak jsou opomíjené. Jedná se např. o Josefa Sakaře, knihovníky Jiřího Pištoru a Zdeňka Vavříka, Smila

Literární muzeum

Flašku z Pardubic, Jiřího Grušu, Petra Kabeše a další. Další část je věnována literatuře.

Při příležitosti zahájení činnosti zde byla umístěna expozice starých tisků z 16. století, nyní se připravuje velká výstava věnovaná kramářským písním. K samotné návštěvě muzea nabízíme edukační program pro školy a komentované prohlídky pro veřejnost. Veřejnost může muzeum navštívit každý den mimo pondělí. Veškeré aktivity kromě speciálních workshopů se poskytují zdarma.

Spokojenost s výsledkem

Musím konstatovat, že výsledek předčil moje očekávání, i když jsem měla možnost být u celého projektu od začátku až do konce. Jsem na to velmi pyšná a více než kladné a pochvalné ohlasy z řad veřejnosti nás moc těší. V roce 2021 Příhrádek získal čestné uznání v soutěži Stavba roku za Pardubický kraj.

Personální zajištění

Zprovoznění objektu přineslo převedení dvou pracovníků na pozici knihovník, pracovníků PR a kulturního oddělení. Pro ně ale žádné závažné změny nenastaly. Následně bylo vytvořeno celkem pět nových míst na obsazení veřejné čítárny a muzejní části a jeden úvazek na úklid. V případě potřeby ochotně vypomáhali stávající zaměstnanci knihovny či pracovníci na dohodu

o provedení práce. Někdy čas si vyžádalo, aby se vše ustálilo a vybrali se vhodní kandidáti na volné pozice.

Přístup k uživatelům

Zpočátku nějakou dobu trvalo, než se lidé naučili prostory navštěvovat a využívat je. Na podporu návštěvnosti jsme uspořádali velký hudební festival „Léto na Příhrádku“, který byl určen pro všechny, kteří o prázdninách zůstávají doma. Jednalo se o hudebně kulturní cyklus koncertů a setkání. Ohlas mezi veřejností byl velký a dokladem je chystaný letošní již třetí ročník.

V rámci PR knihovny je možné navštívit prostory on-line. K dispozici je virtuální prohlídka, 3D model objektů a bohatá fotodokumentace. Byl natočen i časosběrný dokument, mapující celou rekonstrukci od zahájení stavby přes různé etapy rekonstrukce až po slavnostní otevření.

RADOMÍRA KODETOVÁ

reditel@knihovna-pardubice.cz

Foto: archiv KK v Pardubicích

Rozpočet (v mil. korun)

stavební práce – obnova památky:	38,0
vnitřní vybavení objektů:	10,5
ostatní náklady:	5,5
celkem:	54,0

Člověk a moc – základní téma současné ruské literatury

Když před třiceti lety zanikl Sovětský svaz (a vlastně už po naší sametové revoluci), patrně měla většina lidí pocit, že od všeho ruského, natožpak sovětského, je třeba se definitivně, ba navždy odstříhnout – i přesto, že ruská kultura a zejména literatura byla po staletí přirozeným prvkem našeho intelektuálního života. Kdekdo byl ochoten připustit, že ruská klasika a jména jako Puškin, Lermontov, Gogol, Tolstoj, Dostojevskij, Čechov, Bulgakov a četní další autoři součástí našeho každodenního literárního provozu samozřejmě zůstanou. Zato pokud jde o moderní literaturu, sami ruští literární kritici se už v druhé polovině 80. let s obavou tázali: No dobře, tak vydáváme věci, které za sovětské totality desítky let vycházet nesměly. Ale co bude dál?

Podobná obava byla naštěstí lichá – což při mohutnosti ruské literární tradice vlastně není nic tak zvláštního. Na nové poměry se s radostí adaptovali nejlepší autoři sovětského období (a těch bylo také dost a dost), ale postupně se objevili i spisovatelé zcela noví. A tak si stav současné ruské beletristiky na pár nejvýraznějších jménech doložme.

SVĚTLANA ALEXIJEVIČOVÁ

Začneme autorkou, která je sice bělorusko-ukrajinského původu, ale píše především rusky a osvětlení Rusové ji už po desetiletí považují za „svou“. Právem. Je to nositelka Nobelovy ceny za literaturu z roku 2015. Během protilukašenských bouří se jako mimořádná osobnost své vlasti stala členkou opoziční Koordinační rady. Když však prezident, zvolený do svého úřadu za velmi podezřelých okolností na začátku srpna 2020, zahájil brutální pronásledování opozice, přestěhovala se do Berlína, kde žije dodnes.

Vystudovaná novinářka zahajovala svou spisovatelskou kariéru na samém prahu Gorbačovovy perestrojky roku 1985, kdy knižně vyšel její první slavný titul *Válka nemá ženskou tvář*, ale v zásadě ještě dřív: její první kniha *Odjel jsem z vesnice* byla do tisku připravena už o devět let

dřív, ale protože šlo o soubor syrově upřímných monologů běloruských venkovanů, úřady rozhodly už hotovou sazbu rozmetat a knihu vůbec nevydat.

Základem autorčiny tvorby je sběr autentických zvukových materiálů, poté jejich vytřídění a nakonec i příslušná beletristická transformace (provedená ovšem tak, aby autenticita výchozího textu nikterak neutrpěla). Sama jediná běloruská literární nobelistka o této metodě mluví hned v úvodní kapitole své svrchovaně úspěšné (i když později dosti podstatně přepsané) prvotiny, pojednávající o osudech žen ve Velké vlastenecké válce: *Cesta a cesty... Desítky výprav po celé zemi, stovky nahraných kazet, tisíce metrů magnetofonové pásky. Po pěti stech setkáních jsem je přestala počítat, tváře z paměti mizely, ale hlasy zůstávaly. V mé mysli zní sbor. Obrovský sbor, od něž slova občas téměř neslyšíte – jen pláč. Musím se přiznat, že jsem ne vždy věřila své schopnosti tohle putování vydržet a zvládnout, že dojdou až na konec. Přicházely i chvíle pochyb a strachu, kdy bych bývala nejraději uhnula někam stranou, ale to už jsem nedokázala. Stala jsem se zajatkyň zla, a abych něco pochopila, musela jsem uvíznout v bezedné propasti. A teď, kdy mám dojem, že přece jen něco vím, se otázek nabízí ještě víc a odpovídat ještě méně.*

V podstatě stejnou metodou vznikaly i další knihy Světlany Alexijevičové včetně titulu, který jí nakonec přinesl Nobelovu cenu – *Doba z druhé ruky*. (Malá poznámka k podtitulu *Konec rudého člověka*, který je dílem nakladatele, ale podle mého soudu není úplně přesný. Spíše by měl znít *Konec rudé epochy, po němž rudý člověk nevymizel...*) Minimálně tuto knihu z rozsáhlého díla Světlany Alexijevičové však lze českému čtenáři, který se k ní zatím nedostal, jen co nejvíce doporučit! Pomůže totiž lépe pochopit, k čemu že se to současné postsovětské Rusko postupně dopracovává...

Česky vydaná díla:

- *Válka nemá ženskou tvář*
- *Modlitba za Černobyl*
- *Zinkoví chlapi*
- *Poslední svědci*
- *Doba z druhé ruky – konec rudého člověka*

LUDMILA ULICKÁ

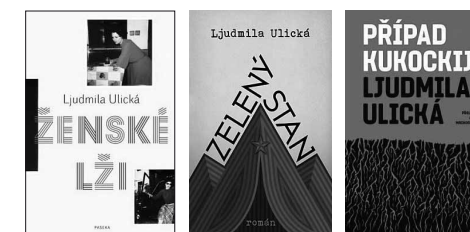
Také dalším autorem, který v tomto příběhu stojí za zmínku, je žena. Ta sice svou životní dráhu začínala jako vědkyně, ale ke štěstí svých příštích čtenářů se ještě v sovětské epoše ve svém výzkumném ústavu čile věnovala rozmnožování a šíření samizdatu (včetně textů Solženicynových), ctihodné sovětské badatelské pracoviště musela opustit, a jak už řečeno, ku velkému prospěchu jak milovníků dobré moderní beletrie, tak i vlastního se stala prozaičkou, překladatelkou a také divadelní dramaturgyní ve svobodném povolání. V roce 2007 založila vlastní Fond pro podporu humanitárních iniciativ. Její postoj k Putinovu režimu je zcela jednoznačný: *Jeho politika mění Rusko v zemi barbarů... Jeho režim vyhlásil válku kultuře, humanitárním hodnotám i svo-*

bodě osobnosti – tedy všemu tomu, co lidská civilizace formovala po celou dobu své existence. Moje země onemocněla agresivní zanedbností, nacionalismem a imperiální mání.

S publikováním začínala v roce 1992 na stránkách slavného literárního časopisu *Novyj mir*, kde jí vyšla novela *Soněčka*, typická pro její literární povídkářské začátky, v nichž hodně místa udílela ženským hrdinkám. Proslulost vpravdě světovou jí však přinesly až romány. Zřejmě nejslavnější z nich – *Daniel Stein, překladatel* – vypráví spleť životní příběh Žida, který za války působí jako tlumočník na gestapu, díky čemuž se mu podaří zachránit nezanedbatelnou řádku životů lidí, jimž umožní útek ze židovského ghetta. Později se dostane do partyzánského oddílu, po válce konvertuje ke katolictví, stane se členem řádu karmelitánů a nakonec emigruje do Izraele, kde se snaží napomáhat co nejlepším vztahům mezi Židy a křesťany.

Ulická velmi ráda pracuje s reálnými i fiktivními dokumenty či třeba s korespondencí. Právě desítky, možná stovky dopisů, jež si vyměnili spisovatelčini prarodiče, se staly základem jejího nejnovějšího románu *Jakobův žebřík*. A jak Ulická píše? To si demonstrujeme na ukázce z dalšího jejího románu *Případ Kukockij*, líčícího příběh několika generací vážené ruské lékařské rodiny: *Ty nejšťastnější hodiny svého dětství a jinošství Pavel strávil v otcově pracovně, kde žasl nad nádhernými spojeními kostí, která zajišťují mnohá úrovňová proces pronace a supinace, a div mu z očí netekly slzy, jak byl rozrušený ze schématu evoluce krevního oběhu, počínaje obyčejnou trubičkou s tenkými vměstky svalových vláken u žíly a konče třítaktovým zázrakem čtyřkomorového lidského srdce, vedle nějž perpetuum mobile vypadá jako úkol pro repetenty. Vůbec sám svět chlapi připadal jako grandiózní perpetuum mobile fungující z vlastních zdrojů, které spočívají v pulzujícím pohybu od živého k mrtvému, od mrtvého k živému.*

Česky vydaná díla:

- *Soněčka a jiné povídky*
- *Daniel Stein, překladatel*
- *Ženské lži*
- *Zelený stan*
- *Případ Kukockij*
- *Jákobův žebřík* (připravuje se)

VLADIMÍR SOROKIN

Jen málo ruských autorů ovšem budí takové nekritické nadšení u jedněch a nevraživé odsudky u jiných jako ruský konceptualista a postmodernista Vladimir Sorokin. Tento autor a jeho dílo patří v ruské literatuře moderní doby už po desítky let ke světově nejproslulejším a nejsledovanějším.

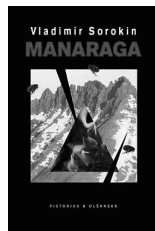
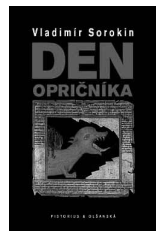
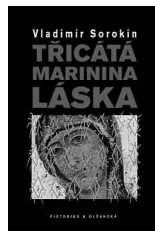
Na rozdíl od mnoha svých kolegů nevystudoval Literární institut Maxima Gorkého, ale Moskevskou vysokou školu ropného a plynářského průmyslu. V této branži však nikdy nepracoval a jako začínající spisovatel se stal redaktorem známého sovětského časopisu pro mladou literaturu *Smena*. Odtud byl ale nucen už po roce odejít. Důvod? Odmítl vstoupit do komsomolu – a dlužno podotknout, že to si tehdy troufl jen málokdo. Jeho knihy nebyly jen předmětem literárních debat, ale i soudních jednání. Prokremelské mládežnické hnutí Jdoucí pospolu dokonce před nějakými 20 lety uspořádalo řadu akcí namířených proti spisovateli (až po veřejné pálení jeho knih).

Jako spisovatel se formoval během umělecky velmi zajímavých 80. let minulého století, během nichž se tehdejší Sovětský svaz zcela zásadně proměnil. Roku 1985 vyšel v pařížském nakladatelství Syntaxis jeho román v dialozích *Fronta*; jeho děj se odehrává v klasické sovětské frontě, o níž básník Jevgenij Jevtušenko svého času prohlásil, že je to „nejodpornější projev sovětské epochy“. Bazální absurdita situace lidí v této frontě čekajících spočívá v tom, že nikdo z nich neví, na co že se to ta fronta stojí...

Neméně zajímavým juvenilním textem je román *Třicátá Marinina láska* z prostředí sovětského disentu. Sorokin ho psal na počátku 80. let, konkrétně za generálně tajemnické vlády bývalého šéfa KGB Jurije Andropova. Ten sice panoval se smrtí na jazyku (která na sebe taky nenechala dlouho čekat), ale jak se Sorokin přiznává, duch

jistě beznaděje, který z tohoto románu číší, byl dán tím, že tehdejší mladá sovětská inteligence měla dojem, že „Sověty jsou tu navždy“.

Z tvorby posledních už skoro dvaceti let na sebe upozornily především romány *Den opričníka*, *Vánice* a *Telurie*. Především prvně jmenovaný text je opravdu globálně proslulý a je považován za velmi přesné alegorické zobrazení osobnosti Vladimira Putina a jeho doby. Sorokin častou nálepkou jakéhosi politického vizionáře odmítá a tvrdí, že jeho romány jsou jen a jen beletristickým ztvárněním světa, který vidí kolem sebe. Jak ale v Praze při křtu *Opričníka* sám připustil, jeden jeho přítel-historik řekl: *Na to, že to nejsou politické vize, ti to až pozoruhodně vychází...* Zřejmě právě proto je v proputinských kruzích odmítán až hanoben. Ostatně „opričnickou alegorii“ si doložme třeba tímto odstavcem: *V Uspenském chrámu je jako vždy temno, teplo a slavnostně. Hoří svíce, blyští se zlaté rámy ikon, kouří kadidlo v ruce útlého otce Juvenalije. Zní jeho tenký hlásek a u klírosu duní bas černobradého tlustého popa. A v sevřených řadách tu stojíme i my, celá moskevská opričnina. Je tu Táta, jeho pravá ruka Jerocha, a taky Kloub, jeho levá ruka. Taky všichni kmenoví, včetně mě. Prostě základ. A k tomu omladina. Jen Gosudar chybí. O pondělcích nám obvykle prokáže tu laskavost a přijde se pomodlit společně s námi. Dnes tu ale není, slunéčko naše přejasně. Je to Gosudar a má jistě plno starostí se státem. Anebo je ve svém domácím svatostánku a modlí se tam za svatou Rus. Vůle Gosudarova je zákon a zároveň záhada. A zaplať Pán Bůh.*

Česky vydaná díla

- *Třicátá Marinina láska*
- *Fronta*
- *Den opričníka*
- *Vánice*
- *Telurie*
- *Manaraga*
- *Doktor Garin* (připravuje se)

SERGEJ LEBEDĚV

Na závěr tohoto stručného přehledu nejvýraznějších osobností současné ruské prózy připomeňme ještě dva nesporně zajímavé autory mladší generace.

Sergej Lebedev na sebe už jako třicátník upozornil opravdu pozoruhodným románem *Hranice zapomnění*. Jeho mladý hrdina zjistí ledacos nečekaného o minulosti svého slepého dědečka, z něhož se vyklube někdejší gulagový bachař. Základním patosem Lebeděvova románu je rozhodně poznání, že právě na časy stalinismu by kdejaký Rus nejraději zapomněl – to proto je důležité onu hranici odsunout co nehlouběji, aby si současná generace neustále uvědomovala, z čeho vyrostla, a jaké hrozivé recidivy jí zejména dnes, v podmínkách tvrdého autoritářství, neustále hrozí. To, o jak znepokojivé téma jde, doložme následující pasáží, svědčící také o mimořádné takřikající „psáčské“ Lebeděvově zdatnosti: *Štěkot psa, i ten sebezběsilejší, zpravidla připomene městský parčík nebo vesnickou ulici – podle vzdáleného psiho hlasu, zaslechnutého v nočním močále uprostřed lesů, se dá usuzovat, že někde poblíž je obydlí lidí, možnost přenocovat. Jenže štěkot eskortních psů – to není štěkavá hádka, běh a snaha ulovit. Mukla není třeba honit, ten je zcela vydán v plen služebnímu psovi, ale v namoženě naběhlých očích, v chomáčích zvuků, deroucích se z hrdla a připomínajících sežmoulané zárodky slov, je tolik nenávisti, že to začíná připomínat lidské pocity; v podstatě lidská nenávist, k níž je pes vycvičen, je větší a silnější než zvíře samo, a to si ji musí vybit na věznicích: pokud to nestihne udělat, nenávist jeho chabý rozum zcela rozvrátí, strhá mu hlasivky a čelisti seve v křeči. Proto štěkot eskortních psů, který se docela slabě ozývá ze vzdáleného kouta nádraží, přesně z míst, kde uličkou ze dvou řad vojáků přehánějí vězňe z auta do vagonu, okamžitě nutí vybavit si zažloutlé, jakoby prokouřené tesáky, a také nenávist dělicí člověka a zvíře ještě osudověji než člověka a jiného člověka, protože zvíře jde v té nenávisti až na doraz, až po sebe-*

zničení, až do praštění obratlů a trhání šlach; vzpomenout si na nenávist, vyvrženou do vzduchu na tisících míst, nenávist, která nikam nezmlizela a žije v lidském i psím rodu, nasátá s chudokrevným mlékem a morkem rozhrzaných kostí.

Česky vydaná díla

- *Hranice zapomnění*
- *Děti srpna*
- *Debutant*

SAŠA FILIPENKO

Stejně zajímavým autorem zhruba stejného věku je původem běloruský prozaik Saša Filipenko, žijící v Rusku a píšící bělorusky i rusky. V naší zemi prozatím vyšly dva jeho romány – *Rudý kříž*, vracející se k chmurnému dědictví poslední světové války a k tématu odpovědnosti jednotlivce za vlastní jednání tváří v tvář síle, proti níž zdánlivě nemůžeme nic udělat, ale přesto bychom se o to měli pokusit. Možná ještě důsažnější je však druhý česky vydaný Filipenkův titul *Štvanice*, v němž se spisovatel neobrací k minulosti, ale spíše k možné blízké budoucnosti, v níž se může stát, že pro představitele nelitostné moci se ti, kteří se jí postaví, stanou právě jen šťvanou zvěří. Takový je i příběh nezávislého a patřičně odbojného novináře Antona Pjatého, jehož najaté komando zloduchů, které si pronajme sousední byt, pronásleduje tak dlouho, až ho přiměje k šílenému činu: Anton, který už neví kudy kam, vyhodí vlastní dítě z okna. Ona šťvanice může vypadat kupříkladu takto: *Časem jsme si vytvořili takovej celkem přirozenej režim: Jakmile se v novinářově bytě rozhostilo ticho, pustili jsme hudbu. A když se dítě rozplakalo, zase jsme ji vypnuli. Z Antonova života jsme zkrátka a dobře zcela vyloučili ticho. Dokonce i ta jeho holčička pracovala pro nás.*

Už si přesně nevzpomínám kdy, ale asi tak týden po začátku operace se v tisku objevily první obžalobné články proti Pjatému. Něco jsem psal já, něco Kalo. Jakmile tehle závan lehkého větříku zaznamenali vlastenecký spisovatelé, hned se přidali – ani platit jsme jim nemuseli. Prostě zaslechli povel „trhej!“ Jednou jsem dokonce Bolka poprosil, aby magneták vypnul, a já si moh poslechnout, jak si Anton jeden z těch hanopisů předčítá nahlas: „Naše státní moc žel bohu ponechává bez povšimnutí problém novinářů placených Západem. Třeba takový Anton Pjatyj – to je člověk, který několikrát za týden chodí na západní ambasády a hned potom sviní papír svým bahenním inkoustem. Neměli by se pracovníci příslušných správ ministerstva vnitra takovými texty zabývat? Neměli bychom vůbec pořídit seznam takovýchto pseudo-novinářů, abychom se snáze orientovali, kdo je nepřítel lidu?“

Mimochodem – kupříkladu sousloví „zahraniční agent“ patří v současném Putinově Rusku k nejfrekventovanějším a kdo je tímto cejkem označen, stává se subjektem štvance nikoli literární, ale faktické... Filipenkovy politické postoje jsou jednoznačné: Po srpnových prezidentských volbách všemožně podporuje běloruskou opozici.

Česky vydaná díla

- Rudý kříž
- Štvanice

Jedinec a moc

Nu a protože hlavním tématem našich úvah o soudobé ruské próze byl jedinec a moc, ocitujeme úplně na závěr zajímavou úvahu jiného ruského spisovatele, **Borise Akunina**, již do své nové pozoruhodné knihy *Mrazík s pendrekem v ruce* zařadil význačný český novinář ruského původu Alexandr Mitrofanov: V zásadě existují dva způsoby, jak udržet pohromadě tak velkou

a pestrobarevnou zemi jako je Rusko. První způsob spočívá v tom, aby byla držena pohromadě nuceně, pomocí strachu. To je to, co se tady začíná 15. stoletím dělalo vždy. Samotný stát, který vytvořil Ivan III., je založen přesně na tomto principu. Nebudu to brát dopodrobna, ale existují čtyři základní zásady takového státu, které nebyly porušeny za žádného zřízení. A pokud některá z těchto zásad porušena byla, systém se začínal hroutit. Nedržel pohromadě.

Podívejme se teď na ony čtyři pilíře.

Tyto zásady rozpracoval už Čingischán, a když Ivan III. vytvářel ruský stát, neměl od koho se učit – leda od Zlaté hordy. Vzal si jako příklad nejefektivnějšího státního uspořádání ten vzor, který dobře znal.

První pilíř je absolutní centralizace moci. Všechna rozhodnutí, ať již prvořadá, druhořadá nebo třetířadá, se přijímají v hlavním stanu Velkého chána, v jeho jurtě a jinak to být nemůže.

Za druhé: aby se s tím společnost smířila, musí být postava Velkého chána posvátná, musí být sakrální a nesmí být kritizována. To je velmi důležité.

Třetí bod, který je spojen s druhým: jelikož nic nemůže být nad vůli Velkého chána, ať se jmenuje jakkoli, zda car, prezident, nebo generální tajemník, musí stát tento chán vždy nad zákonem. Takový stát z definice nemůže být právním státem. Systém se neřídí zákony, které platí pro všechny, ale výnosy Velkého chána.

A konečně čtvrtý, velmi důležitý bod: všichni obyvatelé tohoto státu se pojímají jako služebníci tohoto státu. Jde o kult státu. Není to stát, který existuje pro lidi, tady zkrátka naopak lidé existují pro stát.

Tyto čtyři zásady se v Rusku vždy dodržovaly, a to po dobu více než pěti set let. Pokud se něco porušilo, stát se začínal bortit. Proto je taky i Putinův stát takový, jaký je.

Přičteme-li k tomuto drtivému konstatování Putinovy snahy z posledních měsíců a let, jako je přepisování ústavy, faktické zničení opozice či likvidace nejctihodnější ruské lidskoprávní organizace Memoriál, je hned zřejmé, jak důležité jsou nejen literární, ale i mimoliterární hodnoty díla autorů, které jsme si dnes představili.

LIBOR DVOŘÁK | dvorak.li@seznam.cz

Zdroje obálek: databazeknih.cz

Ze světa

Zdroje jsou dostupné v Knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR.

Státní a univerzitní knihovna v Hamburku pečuje již 45 let o vzácný literárněhistorický poklad a rozhodla se jej představit veřejnosti.

Pečuje o pozůstalost předčasně zesnulého poválečného spisovatele Wolfganga Borcherta (1921–1947). Pozůstalost odkázala knihovně v roce 1976 matka spisovatele. Vedle knihovny předala také a mnoho dalších předmětů. Pozůstalost měla být představena veřejnosti v rámci celoměstského festivalu *Hamburk čte* s připomenutím 100. výročí narození autora v květnu 2021. „Borchertova krabička“ měla být prezentována na frekventovaném místě v hlavní budově knihovny. Do organizace výstavy ovšem zasáhla nepříznivá epidemická situace. Součástí výstavy byla také virtuální část na www.borchert.sub.uni-hamburg.de. V dubnu 2021 se konečně připravené boxy zaplnily originálním nábytkem, osobními věcmi, knihami, obrazy a sochami. Cílem byla dvojí prezentace: ve virtuální i fyzické podobě. Každá z životních etap umělce měla být vyprávěna na zakázkově vyrobeném příborníku, vybaveném diapozitivem s informačním textem a četnými ilustracemi. V 15 zásuvkách příborníku byly umístěny faksimilie ilustrující jednotlivé etapy života spisovatele. Festival se ale nemohl uskutečnit kvůli pandemické situaci a fyzická část výstavy byla přesunuta na příznivější dobu, knihovna mohla prezentovat pouze její virtuální část – ta byla velmi medializována. O Borchertově výročí informovala také média v Lucembursku, Rakousku a Švýcarsku.

(*BuB Forum Bibliothek und Information – Jahrgang 73, Nr. 12, 2021, s. 652–655*)

Problematické informační gramotnosti s vazbou na dobrou kvalitu života se průběžně věnují vědci na amerických univerzitách.

Způsoby, kterými se o informační gramotnosti diskutuje v rámci akademického kánonu, jsou z velké části neprozkoumané. Pomocí textové analýzy velkého souboru bibliometrických dat vědci zkoumali informační gramotnost ve svých publikacích. Autoři pracovali s 3658 záznamy s termínem „informační gramotnost“ z databáze Scopus. Tato data byla analyzována u nejčastěji používaných slov a frází a seskupena podle zemí. Autoři pak dále seskupili země podle úrovně gramotnosti, hodnocení indexu lidského

rozvoje, průměrného počtu citací na článek a vytvořené metriky od autorů, kteří hodnotili pokrok každé země s ohledem na cíle udržitelného rozvoje a zdraví populace. Výsledky zahrnují diskusi o rozdílech ve způsobech, kterými učenci různých kultur diskutují o informační gramotnosti. Výzkum jasně prokázal důležitost dobrých dovedností v oblasti informační gramotnosti. Je propojena s udržením dobrého zdraví a je také zásadní součástí občanské participace a angažovanosti. Špatná informační gramotnost negativně ovlivňuje kariéru vyhlídky člověka, finance a jeho zdraví. Obecně platí, že úroveň informační gramotnosti byla ve vědeckých studiích napříč kulturami vysoce hodnocena a že má vliv na kvalitu života.

(*IFLA Journal – Volume 47, Number 4, December 2021, s. 453–467*)

Problematické otevřených vzdělávacích zdrojů se na Slovensku věnují již řadu let.

Jsou podobné jako otevřený přístup k výsledkům vědy a výzkumu součástí jednoho velkého balíku, který se nazývá otevřená věda. Jsou to online formou publikované vzdělávací materiály v režimu otevřeného přístupu, které se šíří pod licencí umožňující použití, přizpůsobení a opětovné sdílení jinými stranami s minimálními nebo žádnými omezeními, pro čtenáře jsou bezplatné a především mají pedagogický rozměr. Neomezují se na konkrétní typ média a po obsahové stránce jsou velmi rozmanité. Na Slovensku je tento pojem poměrně známý, většina pedagogů a vědců už tento zdroj využila, ale třetina z nich otevřené vzdělávací zdroje netvoří. Příklady ze zahraničí naznačují, že otevřené licence se mohou s tradičním školstvím nebo komerčními vzdělávacími materiály doplňovat. Institut technologie vzdělávání na anglické Open University začal v roce 2012 měřit dopad a prospěšnost otevřených vzdělávacích zdrojů. Výsledkem je už téměř deset let zkušeností a portál Oerhub: researching open education, který vizualizuje získané údaje v podobě mapy. Na stránce je možno nalézt vědecké práce o dopadu otevřených zdrojů, zobrazit si je podle jednotlivých zemí nebo hypotéz a přidat i vlastní výzkum.

(*Bibliotheca Universitatis – ročník 17, číslo 2, 2021, s. 24–26*)

Před 250 lety, **2. 5. 1772**, se narodil německý romantický básník **Novalis** († 1801), autor *Hymnů noci* a výchovného románu *Jindřich z Ofterdingen*.

Před 120 lety, **2. 5. 1902**, se narodil australský spisovatel **Alan Marshall** († 1984), autor autobiografického románu *Už zase skáču přes kaluže*, který v roce 1970 zfilmoval Karel Kachyňa.

Před 230 lety, **6. 5. 1792**, se narodil **Václav Rodomil Kramerius** († 1861), syn českého vydavatele a novináře Václava Matěje Kramera, zakladatele České expedice (1790), kterou po otcově smrti vedl.

Před 160 lety, **6. 5. 1862**, zemřel americký esejista a filozof **Henry David Thoreau** (* 1817), představitel transcendentalismu, autor spisu *Walden aneb Život v lesích*. V češtině vyšla i další jeho díla a deníky.

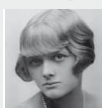
Před 210 lety, **7. 5. 1812**, se narodil **Robert Browning** († 1889), přední anglický básník viktoriánské éry, manžel básničky Elizabeth Barrett Browningová.

Před 85 lety, **8. 5. 1937**, se narodil americký spisovatel **Thomas Pynchon**, z jehož díla vyšly česky romány *Dražba série 49*, *Duha gravitace*, *Městečko Vineland* a *Výkřik techniky* a soubor povídek *Pomalý učeň*.

Před 130 lety, **10. 5. 1892**, se narodil český spisovatel **Jan Weiss** († 1972), autor románů *Dům o tisíci patrech*, *Mlčeti zlato*, *Volání o pomoc* nebo *Přišel z hor*.

Před 40 lety, **10. 5. 1982**, zemřel německý dramatik a prozaik **Peter Weiss** (* 1916), autor proslulé hry *Marat – Sade*, zfilmované Peterem Brookem. V češtině dále vyšlo např. drama *Přelíčení* a prózy *Stín vozkova těla* a *Rozhovor tří chodců*.

Před 210 lety, **12. 5. 1812**, se narodil anglický básník **Edward Lear** († 1888), autor nonsensové poezie (česky *Kniha třesků a plesků* aj.).

Před 115 lety, **13. 5. 1907**, se narodila anglická spisovatelka **Daphne du Maurier** († 1989), jejíž romány *Hospoda Jamajka* a *Mrtvá a živá* (*Rebecca*) a povídka *Ptáci* zfilmoval Alfred Hitchcock; česky dále např. romány *Generál Jeho Veličenstva*, *Dům na pobřeží*, *Únik*, *Má sestřenka Rachel* aj.

Před 110 lety, **14. 5. 1912**, zemřel švédský prozaik a dramatik **August Strindberg** (* 1849), autor románů *Červený pokoj* a *Syn služky* nebo dramatu *Slečna Julie*, *Tanec smrti*, *Hra snů* a *Strážidelná sonáta*.

Před 160 lety, **15. 5. 1862**, se narodil rakouský prozaik a dramatik **Arthur Schnitzler** († 1931), autor *Snové novely* či dramatu *Anatol*, *Rej* nebo *Zelený*

papoušek.

Před 150 lety, **18. 5. 1872**, se narodil britský filozof, matematik a logik **Bertrand Russell** († 1970), nositel Nobelovy ceny za literaturu (1950); česky např. výbor *Logika, věda, filozofie, společnost*.

Před 110 lety, **19. 5. 1912**, zemřel polský spisovatel **Bolesław Prus** (* 1847), který nejvíce proslul historickým románem *Farao*.

Před 140 lety, **20. 5. 1882**, se narodila norská spisovatelka **Sigrid Undsetová** († 1949), nositelka Nobelovy ceny za literaturu (1928), autorka historické trilogie *Kristina Vavřincová* nebo románu *Jenny*.

Před 70 lety, **23. 5. 1952**, se narodil český spisovatel **Jaromír Pelc**.

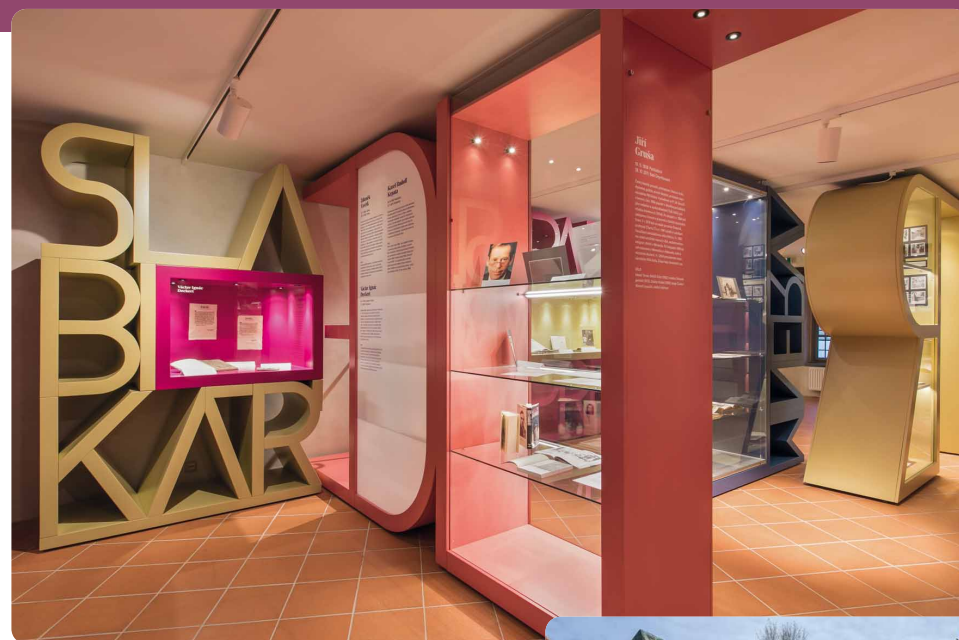
Před 90 lety, **24. 5. 1932**, se narodil anglický dramatik a prozaik **Arnold Wesker** († 2016), autor hry *Bouřlivé jaro* aj.

Před 160 lety, **25. 5. 1862**, zemřel rakouský dramatik **Johann Nepomuk Nestroy** (* 1801); česky vyšly např. hry *Byt k pronajmutí*, *Dohazovačka*, *Komedie z kornoutu*, *Lumpacivagabundus*, *Talisman*, *Svoboda v Kocourkově*, *Dřívější poměry*, výbor *Aforismy* aj.

Před 200 lety, **26. 5. 1822**, se narodil francouzský spisovatel **Edmond de Goncourt** († 1896), starší bratr spisovatele Julese de Goncourta (1830–1870), s nímž psal ve dvojici (např. román *Germinie Lacerteuxová*) a pokračoval v psaní i po jeho smrti; své jmění odkázal literární akademii, která od roku 1902 uděluje nejvýznamnější francouzskou literární cenu Prix Goncourt.

Před 110 lety, **27. 5. 1912**, se narodil americký spisovatel **John Cheever** († 1982), z jehož díla vyšel česky výbor povídek *Město zmařených snů* a romány *Rodinná kronika* *Wapshotových* a *Věznice Falconer*.

Portréty archiv autora

Knihovní centrum U Voklů s. 151–153

↑ Interiér literárního muzea

Objekt byl po rekonstrukci otevřen
v červnu 2020 →

Čítárna nabízí své služby

Vybavení multifunkčního ateliéru

↑ Hudební oddělení
← Badatelna „Brána vesmíru“ v patře
budovy

Foto: fotoarchiv KK v Pardubicích

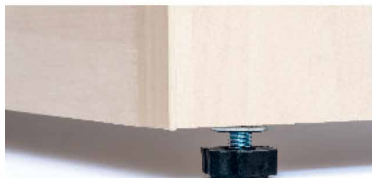

Nová hvězda mezi knihovními regály!

STEE LA

- jednostranné i oboustranné regály
- systém základních a návazných dílů
- dřevěné bočnice v síle 25
- celokovové police s vysokou nosností
- možnost přestavení na sklopenou polici
- unikátní systém uchycení polic
- varianta soklem či bez soklu
- zpevňovací kovový rám
- výškově nastavitelné nožky
- zadní zářezka proti vypadnutí knih
- varianta s LED osvětlením
- široká škála příslušenství a vybavení
- vyrobeno v Česku

Ceiba®

Ceiba s.r.o.
Jana Opletala 1265
250 01 Brandýs nad Labem-Stará Boleslav
Tel.: 326 911 044, e-mail: info@ceiba.cz

www.ceiba.cz